The Gleaner

Vol 25 (2005)

In Memoriam of Philippos Iliou

Ανεκπλήρωτα εκδοτικά σχέδια, 1811-1821. Οι μαρτυρίες του προεπαναστατικού τύπου

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.39](https://doi.org/10.12681/er.39)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2005). Ανεκπλήρωτα εκδοτικά σχέδια, 1811-1821. Οι μαρτυρίες του προεπαναστατικού τύπου. *The Gleaner*, 25, 173-199. <https://doi.org/10.12681/er.39>

ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΑ ΕΚΔΟΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ, 1811-1821

Οί μαρτυρίες τοῦ προεπαναστατικοῦ τύπου

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΡΧΕΤΑΙ νὰ τακτοποιήσῃ μιὰ παλαιὰ ἐκκρεμότητα, ἀπὸ τὶς πολλὰς ποὺ μένουν πρὸς διευθέτησιν ἀπὸ τὸ παρελθόν, σχετιζόμενη μὲ τὴν παρουσίαν τῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς τῶν Ἑλλήνων στὶς σελίδες τῶν ἐλληνικῶν περιοδικῶν τὴν προεπαναστατικὴν δεκαετίαν. Μιλώντας γιὰ τὸ θέμα πρὶν ἀπὸ χρόνια σημείωνα μεταξὺ ἄλλων:¹ «Κλείνω τὸ κεφάλαιο αὐτὸ [ἀναφορικὰ μὲ τὶς μεθοδεύσεις τῶν ἐκδοτῶν τῶν περιοδικῶν γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ νεότερου λόγιου βιβλίου καὶ τὴ γνωριμία τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ μαζί του] μὲ τὴν ὑπόμνησιν μιᾶς μεγάλης ὁμάδας ἀναγραφῶν, ποὺ εἶτε ἐπίσημα, μὲ τὴ μορφὴ ἐνυπόγραφων ἀγγελιῶν — πρόκειται τότε συνήθως γιὰ ἀναδημοσίευσιν τυπωμένων ἤδη φυλλαδίων—, εἶτε ἀνεπίσημα, μὲ τὴ μορφὴ κάποιας διοχετευμένης εἰδησης, ἀφοροῦσαν ἐκδοτικὰ σχέδια, γιὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ὁποίων γίνεται ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους ἐκκλήσιν στὴ χρηματικὴ συνδρομὴ τῶν φιλομούσων. Ἐχὼ καταμετρήσει 120 τέτοιες διαφορετικὲς ἀναγγελίες γιὰ ἐκδοσὴ πρωτότυπων ἔργων ἢ μεταφράσεων, οἱ μιστὲς περίπου ἀπὸ τὶς ὁποῖες παρέμειναν τελικὰ ἀπλὴ πρόθεσιν τῶν ἐπίδοξων ἐκδοτῶν² γιὰ λόγους ποὺ ἄλλοτε τοὺς ἀποκαλύπτουν οἱ ἴδιοι καὶ ἄλλοτε μᾶς ἀφήνουν νὰ τοὺς ἐννοήσουμε. Ἄν σ' αὐτὰ προσθέσουμε καὶ τὶς “προειδοποιήσεις” μὲ τὶς ὁποῖες ζητοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν ἓνα εἶδος προτεραιότητος καὶ ἀποκλειστικότητος γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐτοίμαζαν νὰ ἐκδώσουν καὶ ν' ἀποτρέψουν ἔτσι σπατάλῃ δυνάμεων γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀντικείμενον —συνήθεια ποὺ τὴν ἐνθάρρυναν καὶ τὰ ἴδια τὰ περιοδικὰ, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔμεινε κάποτε χωρὶς ἀντιδράσεις—, πρέπει νὰ θεωροῦμε εὐτύχημα ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῶν μαρτυριῶν γιὰ τὴν ὁρμὴ πρὸς ἐκδόσιν, φαινόμενο χαρακτηριστικὸ τῆς δεκαετίας πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα τοῦ '21, ἀποθησαυρίστηκε στοὺς πιὸ ἐγκυ-

1. «Ἡ εὐρυχωρία τοῦ βιβλίου: ἀπὸ τὴν καταγραφὴν τῶν ἐκφάνσεων τῆς στὰ ἐλληνικὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ (1811-1821)», *Τὸ βιβλίον στὶς προβιομηχανικὲς κοινωνίες. Πρακτικὰ Ἀ' Διεθνοῦς Συμποσίου ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Ἀθήνα 1982, σ. 149-50.

2. Μιὰ τροποποίησιν τῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων τῶν ἐκδοτικῶν σχεδίων: συμποσούνται σὲ 130 καὶ ἡ ἀναλογία πραγματοποιημένων καὶ ἀνεκπλήρωτων εἶναι 2 πρὸς 3.

ρους φορεῖς δημοσιότητας, ὅπως ἦταν τὰ προεπαναστατικὰ περιοδικά».

Καὶ ἂν γιὰ τὶς ἐκδοτικὲς ἐξαγγελίες ποὺ εἶχαν αἴσια ἐκβασὴ ὁ Φίλιππος Ἡλίου στὸν πρῶτο τόμο τῆς μνημειώδους *Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας τοῦ 19ου αἰῶνα* (1997) μερίμνησε νὰ περιλάβει, σχολιάζοντας τὰ οἰκτεῖα λήμματα, τὶς κάθε εἴδους πληροφορίες τῶν περιοδικῶν, στὴν παρούσα δημοσίευση καταγράφονται τὰ ἐκδοτικὰ σχέδια ποὺ ἔμειναν τότε ἀνεκπλήρωτα — τουλάχιστο μέσα σ' ἓναν εὐλογο χρονικὸ ὀρίζοντα — μολονότι τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ διεκπεραίωσή τους συγγραφεῖς, μεταφραστές ἢ ἐπιμελητές, ἐπώνυμοι καὶ ἄνωνυμοι, ἔμοιαζαν νὰ νιώθουν αὐτοπεποίθησι γιὰ τὴν ἐκβασὴ τοῦ προγραμματισμοῦ τους, ἀφοῦ προσδιόριζαν ἔστω καὶ κάπως ἀόριστα τὸ χρόνο ἑναρξῆς καί, ἐνίοτε, λήξεως τῶν τυπογραφικῶν ἐργασιῶν, τὸν ἀριθμὸ τῶν τόμων καί, σπανιότερα, τῶν σελίδων τους, τὴν τιμὴ, συνδρομητικὴ καὶ ἀγοραία, στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικόν, ἀκόμη καὶ τὸν τύπο δεσίματος τῶν ὑπὸ ἐκδοσὴ βιβλίων. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἐκδόθησαν τελικὰ ἀλλὰ νὰ διαφεύγουν τὴν ἔρευνα ἔχει ἐλάχιστες πιθανότητες νὰ ἐπαληθευτεῖ.

Πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημάνουμε κάποιους ἀποκλεισμοὺς ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ δημοσιεύμενη ἐδῶ βιβλιογραφικὴ συναγωγὴ. Πρῶτον, τὰ ἀπαριθμούμενα σ' αὐτὴν ἐκδοτικὰ σχέδια, μὲ τὴ μορφή εἴτε προκηρῦξεων εἴτε ἀπλῶν πληροφοριῶν, ἀφοροῦν καὶ μόνο νέες ἐκδόσεις. Ἀνατυπώσεις παλαιότερων ἔργων ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν³ ἢ συνέχειες ἐκδοτικῶν σειρῶν ποὺ διακόπηκαν⁴ ἀλλὰ καὶ ἀνυλοποιήτα σχέδια σχετικὰ μὲ γεωγραφικοὺς χάρτες⁵ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴ συναγωγὴ. Καὶ δεύτερον, στὴν ἐνότητά μὲ τὴν περιγραφὴ καὶ τὰ σχόλια τοῦ περιεχομένου τῶν εἰδήσεων, ἔχει παραλειφθεῖ κανονικὰ ὅποιαδήποτε ἀναφορὰ — σὲ ἀντίθεσι μὲ τὰ σημεῖα γνωστοποίησης τῶν ὕλικῶν προδιαγραφῶν τῶν ἐκδόσεων — στὸ θεωρητικὸ τοῦ μέρους ποὺ συνήθως ἀποτελεῖ τὸ σκεπτικὸ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἐτοιμαζόμενου πρὸς ἐκδοσὴ ἔργου ἀποκαλύπτοντας τὰ κίνητρα, τὴ φιλοσοφία, τὸ γνωστικὸ ἐπί-

3. Βλ. π.χ. τὶς περιπτώσεις τῆς μετάφρασης τοῦ *Νέου Ρομπινσόν* τοῦ J. Campe ἀπὸ τὸν Κ.Δ. Μπέλλιο (1819) — ἀ' ἐκδ. 1792 — καθὼς καὶ τῆς *Ἑγκυκλοπαιδείας ἑλληνικῶν μαθημάτων* τοῦ Στεφ. Κομμητᾶ (1820) — ἡ α' ἐκδοσις τοῦ 1812-14 ἀνατυπώθηκε τελικὰ τὸ 1839-40.

4. Ὅπως π.χ. συνέβη μὲ τὶς ἐκδόσεις τῆς *Οἰκονομίας* (1816) τοῦ Δ.Π. Γοβδελέ, τοῦ *Λεξικοῦ Κιβωτός* (1819), τῆς *Καθολικῆς Ἱστορίας* τοῦ Σπ. Κονδοῦ (1819), τοῦ *Ἑλληνικοῦ Πανθέου* τοῦ Χαρίσιου Μεγδάνη (1812) κ.ἄ.

5. Π.χ. μὲ τὴν ἐκδοσὴ χάρτη τῆς Πελοποννήσου σχεδιασμένο ἀπὸ τὸν Barbier du Bocage (1816).

πεδο και τὸ βαθμὸ κατανόησης τῶν ἀναγκῶν τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας ἀπὸ μέρους τῶν ἐπίδοξων ἐκδοτῶν.

Πρέπει ἐπίσης νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι, ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω, οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐκδοτικὲς αὐτὲς εἰδήσεις, ποὺ δὲν εὐτύχησαν γιὰ διάφορους λόγους (ἐλλειψῆς τῶν ἀναγκαίων συνδρομῶν, προσωπικῶν οἰκονομικῶν καὶ ἄλλων δυσκολιῶν, γεωγραφικῶν ἀποστάσεων, πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ἀναστατώσεων κλπ.) νὰ μετασχηματιστοῦν σὲ τυπογραφικὸ προϊόν, δὲν εἶναι ἄγνωστες στοὺς βιβλιογράφους καὶ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ βιβλίου, τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐπιστημῶν.⁶ Ἐδῶ ἀπλῶς παρέχεται ἡ εὐκαιρία καὶ ὁ χῶρος νὰ παρουσιαστοῦν συγκεντρωτικὰ, καὶ αὐτὴ ἡ συναγωγὴ ἀσφαλῶς θὰ ἀποκτήσει μεγαλύτερη σημασία ὅταν συμπληρωθεῖ καὶ μὲ τὰ ἀνέκδοτα ἔργα, πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις, τῆς ἴδιας περιόδου — ἄλλα καὶ τῶν προγενέστερων καὶ μεταγενέστερων —, ὅσων τουλάχιστο τὴν ὑπαρξὴ γνωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες πηγές.

Τρεῖς ἀκόμη τελευταῖες παρατηρήσεις γιὰ τὰ περιεχόμενα τοῦ παρατιθέμενου πρὶν κάτω πίνακα. (α) Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπώνυμους ἐπίδοξους ἐκδότες τῶν ἀναγραφόμενων ἔργων εἶναι ὀνόματα ποὺ μὲ τὶς ἐκδοτικὲς δραστηριότητές τους τὰ ἴδια αὐτὰ χρόνια καὶ νωρίτερα συνήργησαν στὴ διείδυση τοῦ λόγιου βιβλίου στὴν ἐλληνικὴ βιβλιαγορά (Κ. Κούμας, Δ. Φιλιππίδης, Β. Λέσβιος, Ν. Βάμβας, Γ. Σακελλάριος, Γ. Ζαβίρας, Κ. Βαρδαλάχος, Κ. Νικολόπουλος, Α. Σταγειρίτης, Π. Κοντός, Γ. Ρουσιάδης, Δ. Πύρρος, Π. Ἡπῆτης, Ν. Κεφαλᾶς, Σ. Κονδός, Κ. Ἑλαιῶν, Γ. Κλεόβουλος, Π. Ἰωαννίδης, Μ. Μπούτζης). (β) Οἱ τίτλοι καλύπτουν θεματολογικὰ ὅλο τὸ φάσμα τῶν ἐνδιαφερόντων ποὺ ἀναπτύχθηκε μὲ τὴν ὥθηση τῶν ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ποὺ ἐκφράστηκε στὶς ἐκδοτικὲς ἐπιλογές τῶν ἐλλήνων λογίων τὴν προεπαναστατικὴ εἰκασαετία: ἀρχαιολογία, ἱστορία, φιλοσοφία, ἐπιστήμες, ἐγκυκλοπαιδισμός, λογοτεχνία, παιδαγωγία - κοινωνικὴ συμπεριφορά, γλωσσολογία κλπ., μὲ τὸν τομέα τῶν ἐπιστημῶν (μαθηματικά, φυσικὴ, φυσικὴ ἱστορία, γεωγραφία, κοσμογραφία, ἱατρικὴ, χημεία, βοτανικὴ, ὀρυκτολογία) νὰ διεκδικεῖ 24 τίτλους, τῆς ἱστορίας (γενικῆς καὶ τοπικῆς, συμπεριλαμβανομένης τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μυθολογίας) 15, τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας 9, τῆς ἀφηγηματικῆς λογοτεχνίας καὶ ποίησης 7, τῆς παιδαγωγίας 5 κ.ο.κ., χωρὶς νὰ ὑπολογίζονται τὰ ἔργα ἐγκυ-

6. Βλ. ἐδῶ τὴν ἐνότητα Π. Ὁ Φ. Ἡλιὸς ἔχει ἐπίσης προαναγγελεῖ τὴν ἐκδόσιν τῶν Ἀγγελιῶν ποὺ κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα ὡς τὸ 1850, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 19ου αἰῶνα*, σ. μστ, σσμ. 15

κλοπαιδικού χαρακτήρα όπου διαπλέκονται περισσότεροι του ενός από τους παραπάνω τομείς, και (γ) Μεγάλος αριθμός των αναγραφών, περίπου οίμισες (35), ανήκουν στην κατηγορία των μεταφράσεων από ξένες γλώσσες (κυρίως από γαλλικά και γερμανικά),⁷ ένα φαινόμενο που άρχισε να κορυφώνεται τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, χωρίς και εδώ να σημαίνει ότι και τα ως πρωτότυπα εμφανιζόμενα έργα δεν βασίζονται σε ξενόγλωσσες πηγές, καθώς άλλωστε το μαρτυρούν οι ίδιοι οι συγγραφείς τους στις άγγελιες. "Ας προστεθούν τέλος και οι 8 ένδογλωσσικές παραφράσεις-μεταφράσεις, πεζές και έμμετρες, κειμένων της αρχαιοελληνικής γραμματείας, μια τάση διαδεδομένη επίσης την ίδια περίοδο.

Σε ποιό βαθμό άραγε τα ποσοτικά και ειδολογικά δεδομένα που προκύπτουν από τον πίνακα των έκδοτικών σχεδίων θα άλλαζαν, εφόσον είχαμε εύοδαθεί τα τελευταία, τους στατιστικούς δείκτες της ελληνικής βιβλιοπαγωγής, όπως τους έχει άπεικονίσει διαγραμματικά για τα «χρόνια της άκμης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού» ό Φ. Ήλιο στην εισαγωγή της Έλληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα; Είναι φανερό ότι και λόγω του όγκου τους, της θεματικής πολυμορφίας και της σύνδεσής τους με ό,τι κυκλοφορούσε έκδοτικά στη φωτισμένη Εύρώπη, θα διαμόρφωναν ασφαλώς μια πιο βελτιωμένη ποσοτικά και ποιοτικά εικόνα των κατακτήσεων και προόδων του νέου ελληνισμού στο χώρο του νεωτερικού βιβλίου λίγο πριν από την εθνική του άπελευθέρωση.

7. Θέλω και από εδώ να εύχαριστήσω τον ιστορικό κ. Γιάννη Κουμπουρή, που με τις γνώσεις του στην πρόσβαση σε κατάλόγους και βιογραφικές συλλογές μεγάλων βιβλιοθηκών μέσω του Διαδικτύου με βοήθησε να ταυτίσω συγγραφείς και τίτλους ξενόγλωσσων έργων που χρησίμευσαν ως βάση των μεταφράσεων.

I. Η ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΑ

Β' στήλη: ΑΓΤ=Άγγελλία, ΔΗΛ=Δήλωσις, ΕΙΔ=Εἰδήσεις, ΕΙΔΠ=Εἰδοποιήσεις, πλφ = πληροφορία, ΠΡΔ= Προειδοποιήσεις, ΠΡΚ=Προκήρυξις

Ε' στήλη: ΑΘ =Άθνη, ΕΤ=Έλληνικός Τηλέγραφος, ΚΑ= Καλλιόπη, ΛΕ=Έρμης ὁ Λόγιος, ΜΟ= Μουσείον, ΦΤ= Φιλολογικὸς Τηλέγραφος

ΣΗΜ. 1. Ἡ κατάταξις τῶν λημμάτων ἔγινε μετὰ βάσιν τὸ ἔτος τῆς πρώτης καταχώρισίς τους στὰ περιοδικά. 2. Οἱ ἀριθμοὶ μετὰ τὸ χρόνο ἐκδόσεως τῶν περιοδικῶν παραπέμπουν στὶς σελίδες ἢ τίς στήλεις τους. 3. Οἱ τίτλοι τῶν μεταφράσεων (=μτφρ.) ἀναγράφονται στὸ πρωτότυπο μόνον ἐφόσον παραδίδονται ξενόγλωσσα στὸ κείμενο τῶν «Εἰδήσεων», ἐνίοτε ἀμειβοῦν μετὰ τὸν ἐξελληνισμένον τίτλον.

1	ΕΙΔ	Φιλογενής, Κωνπολι	Ἰλιάδος Παράφρασις (πεζή), 2 τ.	ΛΕ 1811, 19-23, 145
2	πλφ	Σπουδαστής, Φλωρεντία	Θεοφράστου Περί φυτῶν ἱστορίας– Περί φυτικῶν αἰτιῶν, 2 βιβλία	ΛΕ 1811, 100-101
3	πλφ	» »	Βοτανικῆς στοιχεῖα	ΛΕ 1811, 101
4	ΔΗΛ	Κων. Κούμας, Σμύρνη 20.1.1811	[L.M. Chaudon - A.F. Delandine], Ἱστορικὸν Λεξικὸν (μτφρ.), 10 τ.	ΛΕ 1811, 151-52, 312, 364
5	πλφ	Ν. Σάββα (Πίκολος), Βουκουρέστι	[J.J. Rousseau], Αἰμίλιος (μτφρ.)	ΛΕ 1811, 158
6	πλφ	Μέλη Φιλ. Ἑταιρείας Βουκουρεστίου	L.P. Anquetil, Καθολικὴ Ἱστορία (μτφρ.), 12 τ.	ΛΕ, 1811, 158-59, ΚΑ 1820, 83
7	πλφ	Φιλογενής	[Fr. Noël ?], Μυθολογικὸν Λεξικὸν (μτφρ.)	ΛΕ 1811, 312
8	πλφ	Γεώργ. Ζαβείρας	Θέατρον Ἑλληνικὸν ἢ Νέα Ἑλλάς	ΛΕ 1811, 387-88
9	πλφ	Ὁμογενής	A.H. Wandelaincourt, Παιδαγωγία εἰς χρῆσιν τῶν νεανίδων καὶ μειρα- κίων (μτφρ.), 6 τ.	ΛΕ 1812, 68
10	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος [Δ.Ν. Ἰσχε- ντέρης:], Κωνπολι 24.12.1811	J.C. Royou, Βυζαντινὴ Ἱστορία (μτφρ.), 4 τ.	ΛΕ 1812, 81-85

11	ΠΡΚ	Διον. Πύρρος	[A.G. Werner], Στοιχειώδης Ὁρυκτογνωσία (μτφρ.), 2 τ.	ΑΕ 1812, 225-27
12	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος, Κωνπολη 10.10.1812	[Et.Fr. Lantier], Περιηγήσεις τοῦ Ἀντήνορος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν (μτφρ.), 3 τ.	ΑΕ 1812, 349
13	[ΠΡΚ]	Δ.Π. Γοβδελάς	Ὅδὸς Γεωγραφίας, Μαθηματικῆς, Φυσικῆς, Πολιτικῆς καὶ Ἱστορικῆς, 8 τ.	ΕΤ 1812, 335-36
14	πλφ	Γεώργ. Σακελλάριος	[J. P. de Bougainville ?], Περί τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος (μτφρ. :) 10 τ.	ΕΤ 1813, 140
15	ΠΡΚ	Βενιαμὴν Λέσβιος	Φυσικῆς πραγματεία	ΕΤ 1813, 532
16	ΠΡΚ	Κων. Βαρδαλάχης [Κωνπολη]	Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου συγγράμματα, 10 τ.	ΑΕ 1814, 55-58
17	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	[Γ. Αἰνιάν, Κων. Γ. Σοῦτσος], Κωνπολη	G.L.L. Buffon, Φυσικὴ Ἱστορία (μτφρ.), [10 τ.]	ΕΤ 1815, 64
18	πλφ	Ἰωάννης Σελεπήδης, Χίος	L.B. Francoeur, Καθαρὰ Μαθημα- τικὴ (Cours complet de Mathéma- tiques pures) (μτφρ.)	ΕΤ 1816, 44, ΑΕ 1816, 222
19	πλφ	Κων. Νικολόπουλος	Ὁμήρου Ἰλιάς	ΕΤ 1816, 418
20	ΑΓΓ	Πέτρος Ἠπήτης	Περὶ εὐλογιῶν	ΑΕ 1816, 291
21	»	»	Περίεργα τῆς ὑγιουῖς, ἀσθενουῖς καὶ νεκρῶς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου	ΑΕ 1816, 291
22	ΕΙΔ	[Πλάτων Φραγκιάδης, Σπ. Βαλέτας, Γ. Αἰνιάν, Κων. Οἰκονόμος], Κωνπολη	Πλουτάρχου Βίων Παραλλήλων Παράφρασις	ΑΕ 1816, 303-305, 301-302, ΚΑ 1820, 93-96
23	ΠΡΚ	Π. Βελλαράς, Βιέννη 14.12.1817	Βοτανική, 2 τ.	ΑΕ 1817, 28-29, 52
24	ΑΓΓ	Ἀνώνυμος, Ὁδησὸς 22.2.1817	Abbé Barthélemy, Περιήγησις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος (μτφρ.)	ΑΕ 1817, 148-49, 406-411, 596, ΦΤ 1818, 209-216

25	ΠΡΚ	Νεόφ. Βάμβας, 25.3.1817	L.J. Thénard, Χημεία (μτφρ.), 5 τ.	ΛΕ 1817, 251-53, ΑΘ 1819, 151-52, ΕΤ 1820, 121, ΛΕ 1821, 222
26	ΕΙΔ	Ν. Κεφαλάς, Λονδίνο	Περὶ κατασκευῆς... καραβίων	ΛΕ 1817, 280-81 1818, 686
27	»	»	Λεξικὸν τοῦ γηίνου θαλασσίου γλῶμπου	»
28	πλφ	Κων. Δ. Μάνος, Κωνπολι	Abbé Barthélemy, Περιήγησις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος (μτφρ.), [4 τ.]	ΛΕ 1817, 596
29	ΑΓΓ	Εὐστ. Ἰωαννίδης [Βιέννη]	Καλὰ τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ἱστορίας (μτφρ.), 3 τ.	ΛΕ 1817, 639-41
30	[ΕΙΔ]	K.H.W. Münnich - Κυρ. Ι. Ἐλαίων	Γραμματικὴ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης διὰ προβεβηκότας	ΛΕ 1817, 644
31	»	»	Ἐκλογάριον Γερμανικῆς γλώσσης διὰ τοὺς ἀρχαρίους	»
32	ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων (=Π.Ἰωαννίδης), Βιέννη 1817	Ὅργανον φιλοσοφικὸν	ΦΤ 1817, 41-43, ΕΤ 1817, 140, 224
33	ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων, Βιέννη 1817	Γραμματικὴ περὶ μέτρων [+Ποιητικὴ τῆς κοινῆς διαλέκτου]	ΦΤ 1817, 45-47, ΕΤ 1817, 146
34	ΕΙΔ	Ἀθ. Σταγειρίτης, Βιέννη 26.3.1818	Βίος Πεισιστράτου [+ βίος Σόλωνος]	ΛΕ 1818, 179, ΦΤ 1818, 70
35	ΕΙΔ	Μιχ. Γκίνας, Βουκου-ρέστι	[Ladvocat J.B.], Vosgien Γεωγραφικὸν Λεξικὸν (μτφρ.)	ΛΕ 1818, 180
36	πλφ	[Γ. Καλαράς]	Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς γλώσσης	ΛΕ 1818, 348
37	ΠΡΚ	Ἰώσ. Δούκας, Παρίσι 15.6.1818 καὶ 18.9.1818	L.P. de Jussieu, Ὁ καλὸς Συμμεών ἢ ὁ περιερχόμενος ἔμπορος [+Benjamin Franklin, Ὁ καλὸς Ριχάρδος (Le bon-homme Richard)] (μτφρ.)	ΛΕ 1818, 498-501, 572
38	ΕΙΔ	Πολυζώης Κοντός	W. Buchan, La Médecine domestique (Οἰκιακὴ ἰατρικὴ) (μτφρ.), 5 τ.	ΛΕ 1818, 524

39	[ΠΡΚ]	Παν. Γ. Ρόδιος, Παρίσι 1.9.1818	Σοφοκλέους τραγωδία (ἔμμετρη μτφρ.), 7 τ.	ΑΕ, 1818, 570-71
40	ΠΡΚ	Σπ. Κονδός, Παρίσι 24.8.1818	Κοσμογραφία (Ἰδέαι τινές)	ΑΕ 1818, 570
41	»	»	Μυθολογία (Ἰδέαι τινές)	»
42	»	»	Συλλογή ποιημάτων φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν περὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καὶ περὶ Γεωργικῆς (μτφρ.)	»
43	ΠΡΔ ΠΡΚ	Μανουὴλ Α. Δίδυμος, Παρίσι 1.11. 1818	Math. Christophe, Λεξικὸν τῆς Ἀρχαιότητος (μτφρ.), 3 τ.	ΑΕ 1818, 572, 655-58, ΦΤ 1818, 202-204, 1819, 4
44	ΠΡΚ	Ἰω. Ταφράς, Βιέννη 20.8.1818	Γραμματικὴ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης	ΑΕ 1818, 626-28 ΦΤ 1818, 199-201
45	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Φοιβαπόλλων (=Π. Ἰωαννίδης)	Ἑροδότου Μοῦσαι (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 117
46	»	»	Ξενοφῶντος ἄπαντα (μτφρ.)	»
47	»	»	Λουκιανοῦ ἄπαντα (μτφρ.)	»
48	ΕΙΔ	Φοιβαπόλλων, Τεργέστη 18.5.1818	Παυσανίου Περιήγησις Ἀττικῆς (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 115-18, 169-71, ΜΟ 1819, 15-16
49	ΕΙΔ ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων Θεμιστοκλῆς, ἀγγλος - Π. Ἰωαννίδης, Παρίσι 19.7.1819	Γεωργίου Φραντζῆ Χρονικὸν (μτφρ.), 3 τ.	ΦΤ 1818, 171, ΜΟ 1819, 16-19
50	πλφ	Εὐανθία Καίρη	Fr. Fénelon, De l'éducation des filles (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 124
51	ΠΡΚ	Κοδράτος Ἀθανασίου	A. R. Le Sage, Γὺλ Βλάς ἐν Σαντιλλάνης (μτφρ.)	ΑΕ 1818, 658
52	πλφ	Ἀγάπιος (Ρήγας)	Σύνοψις τῆς Μαθηματικῆς ἐπιστήμης	ΦΤ 1818, 45
53	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Γ. Ρουσιάδης, Βιέννη 6.4.1818 1. 12.1820	[J. F. Strass], Χείμαρρος τῶν χρόνων (μτφρ.) [+Θ. Ε. Χόλερ, Γενικὴ Ἱστορία (μτφρ.)]	ΦΤ 1818, 66, 1820, 182-84, ΚΑ 1820, 222 »

54	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος Λιψία, Νοέμβρ.	D. Cantemir, Ἱστορική, γεωγραφική καὶ πολιτική περιγραφή τῆς Μολδαβίας (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 259-60, KA 1819, 57
55	ΠΡΚ	Στυλ. Σπαθῆς - Κυριακός Ἐλαιών, Βιέννη 14.5.1819	Y.M. Branthôme, Χημεία (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 391-93, ΦΤ 1819, 82-84
56	ΕΙΔ	Μιχ. Μποϊατζής, Βιέννη 24.4.1819	J. Amos Comenius, Orbis pictus (Εἰκονισμένος κόσμος) (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 394-96 ΦΤ 1819, 91-92, KA 1819, 159-60
57	ΠΡΚ	Β(ενιαμίν) Λ(έσβιος), Ἰάσι 15.3.1819	Ἡθικὴ	ΛΕ 1819, 583-84
58	ΠΡΔ	Γ. Κ., Ὁδηγὸς 5.7.1819	G.G. Bredow, Umständlichere Erzählung den merkwürdigen Begebenheiten aus der allgemeinen Weltgeschichte (Ἀκριβεστερά ἀφήγησις... ἐκ τῆς γενικῆς Ἱστορίας...) (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 688
59	ΕΙΔ	Νικ. Κοριτζάς, Παρίσι 1.7.1819	S.F. de Lacroix, Πραγματεία στοιχειώδης περὶ μεθόδου διδασκαλίας (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 715-17
60	ΠΡΚ	Ὁ ἐκδότης, Ἰάσι Μάιος 1819	I.A. Fessler, Ἀλέξανδρος ὁ Πορθητῆς (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 717-18
61	ΕΙΔ	Θεόδ. Ἀχιλλέως, Πάντοβα	Νέα Κίρκη	ΛΕ 1819, 876
62	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Ἀνώνυμος	K. Mächler, Vergissmeinnicht. Sammlung auserlesener Stellen von... Schriftstellern (μτφρ.)	KA 1819, 252-53
63	ΠΡΚ	Διον. Πύρρος, Κωνπολη	Νεωτέρα γεωγραφικὴ ἔκθεσις ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος [+γεωγρ. χάρτης], 2 τ.	ΛΕ 1819, 261-62
64	ΠΡΚ	Μαν. Βερνάρδος-Ἀναστ. Γειτζάς, ἐπίτροποι τυπογρ. Ἰασίου, 1.12.1819	Ἰωάννου Χρυσοστόμου συγγράμματα, 30 τ.	ΛΕ 1820, 79-82, 82-87, 240
65	ΠΡΚ	Ὁμογενής, ἐπιστάτης ἔκδοσης, Κωνπολη 8.12.1819	Ἰωάννου Χρυσοστόμου τὰ σωζόμενα, 25 τ.	ΛΕ 1820, 121-24, 644-54, ΦΤ 1820, 33-39

66	ΕΙΔ	Κων. (Μηνωίδης) Μηνάς Παρίσι 20.1.1820	L.B. Francoeur, Μαθηματικά (μτφρ.), 2 τ.	ΑΕ 1820, 181-83, ΚΑ 1820, 75-76, 1821, 57		
67	»	»	»	J.F. Callet, Λογαριθμικόν (μτφρ.)	»	»
68	ΕΙΔ	Δανιήλ Φιλιππίδης, Ίάσι 1.3.1820	Κοινή Ἑγκυκλοπαιδεία, 12 τ.	ΑΕ 1820, 230-38		
69	πλφ	Γεώργ. Κλεόβουλος, Ίάσι	Ἀριθμητική	ΑΕ 1820, 264		
70	»	»	»	Ἱερὰ Κατήχησις	»	»
71	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος [Ἀναστ. Μ. Γειτζάς ;] Λιψία	D. Cantemir, Ἱστορία τῶν Ὄσμαν- νῶν (μτφρ.)	ΑΕ 1820, 522		
72	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Ὅμογενῆς σπουδαστής	W.T. Krug, Handbuch der Philo- sophie und der philosophischen Literatur, 2 τ. (μτφρ.)	ΑΕ 1820, 570, 708-710		
73	ΕΙΔΠ	Γ. Θεοχαρόπουλος, Ίάσι 14.7.1820	Φυσικὴ Ἱστορία	ΑΕ 1820, 630, ΚΑ 1820, 168		
74	ΠΡΚ	Δημ. Τζετζόνης, Ίάσι Νοέμβρ. 1820	Χρυσὴ Ἱστορία, 8 τ.	ΑΕ 1820, 743-45		
75	ΠΡΔ	Πέτρος Κεσεογλίδης, Βιέννη 15.3.1820	Καθρέπτης νεολαίας (μτφρ.)	ΚΑ 1820, 65-66		
76	πλφ	Δημ. Μπεκέλλας	Πρακτικὴ Παθολογία	ΚΑ 1820, 193		
77	πλφ	Γοργίδας Ἀδαμάντης	Στοιχεῖα Ἀλγέβρης καὶ Μαθηματικῆς	ΚΑ 1820, 193		
78	ΠΡΚ	Κων. Βαρδαλάχος, Ίάσι 1.10.1820	Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Μ. Βασιλείου συγγράμματα	ΑΕ 1821, 134-38		
79	ΠΡΚ	Σιλβ. Κολόμβος, Βιέννη 20.12.1820	Γεωγραφία τῶν παίδων, 3 τ.	ΑΕ 1821, 183-86, ΚΑ 1821, 54-56		

II. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ – ΣΧΟΛΙΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΥΧΝΟΤΕΡΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ

- Φ. Ήλιος Ι = Φιλ. Ήλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία τοῦ 19ου αἰώνα. Βιβλία-Φυλλάδια. Τόμος Α' 1801-1818*, Ἀθήνα, ΕΔΙΑ, 1997.
- Φ. Ήλιος II = Φιλ. Ήλιού, «Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες-Συμπληρώσεις», *Τετράδια Ἑργασίας*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1983, ἀρ. 4.
- A. Camariano = Ariadna Camariano-Cioran, *Les Académies Princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, 1974.
- Γ. Καράς = Γιάννης Καράς (ἐπιμ.), *Ἱστορία καὶ φιλοσοφία τῶν ἐπιστημῶν στὸν ἐλληνικὸ χῶρο (17ος-19ος αἰ.)*, Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 2003 (ἰδίως τὸ κεφ. «Τὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ ἔντυπα»).
- Θ. Παπακωνσταντίνου = Θεόδ. Παπακωνσταντίνου, *Προεπαναστατικὴ ἐκπαίδευση καὶ παιδεία. Ἐρμῆς ὁ Λόγιος 1811- 1821. Εἰσαγωγή - Παιδαγωγικὰ ἄρθρα/λήμματα - Θεματικὰ εὑρετήρια*. Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Τομέας Παιδαγωγικῆς, 1989.

1. Ἀναπαράγονται καὶ σχολιάζονται —μὲ δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ πρὸς ἔκδοση κειμένου— ἀποσπάσματα τυπωμένης στῆν Κωνπολί (Εἰδήσεως). Τὸ χφ. τῆς Παράφρασης προερχόταν ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Τιμὴ καὶ τῶν δύο τόμων 12 γρόσια.

2. Πληροφορία τοῦ Ν. Θησεῶς. Τὰ κείμενα τοῦ Θεόφραστου θὰ ἐκδίδονταν «διασαφηνισμένα μετὰ πολλῶν σχολίων καὶ σημειώσεων». Ὁ Ν. Θησεὺς δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψήφιου ἐκδότη.

3. Τὰ στοιχεῖα τῆς Βοτανικῆς ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο σπουδαστὴ «κατὰ τὸ τῶν νεωτέρων σύστημα».

4. Ὑπενθύμιση ἀπὸ τὸν Κων. Κούμα τοῦ περιεχομένου παλαιότερης «Προκήρυξής» τοῦ γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (Βιέννη 15.8. 1806), τοὺς πρῶτους τόμους τοῦ ὁποίου ἐτοίμαζε τώρα μαζί μὲ τὸν «συμμεταφραστή» τοῦ νὰ στείλει στὸ τυπογραφεῖο. Ἡ μετάφραση, συμπληρωμένη μὲ ἐλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος ὕλη, εἶχε γίνει ἀπὸ τὰ γαλλικὰ κατὰ τὴν ἔκδοση τῆς Lyon. Τιμὴ 15 τάλινρα ἰσπανικὰ ἢ αὐστριακὰ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο τῶν L.M. Chaudon - A.F. Delandine, *Nouveau Dictionnaire historique*, Λυὼν 1804, βλ. Maria A. Stassinopoulou, *Weltgeschichte im Denken eines griechischen Aufklärers. Konstantinos Michail Koumas als Historiograph*, Φραγκφούρτη 1992, σ. 119. Ἐνόψει νέας ἀναθεωρημένης ἔκδοσης τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου οἱ μεταφραστὲς ἀνέστειλαν τὴν προώθηση τῶν τόμων γιὰ τύπωμα.

5. Ἀπόφαση τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρίας Βουκουρεστίου (συνέλευση τῆς 18.3.1811) νὰ ἐκδοθεῖ, ἀφοῦ πρῶτα ἐπιθεωρηθεῖ, ἡ φιλοτεχνημένη ἀπὸ τὸν διδάσκαλο τῆς γαλλικῆς Νικόλαο Σάββα (Πίκκολο) μετάφραση τοῦ *Émile ou de l'éducation* καὶ νὰ μεταφραστεῖ τὸ ἔργο καὶ στὰ ρουμανικά. Γιὰ τοὺς πιθανοὺς λόγους ματαίωσης τῆς ἐκδοσης βλ. Α. Camariano, σ. 490-91 καὶ Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Ἡ ἀπήχηση τοῦ ἔργου τοῦ Ρουσσώ στὸν Νεοελληνικὸ Διαφωτισμό», *Ὁ Ἑρμηνεύτης* 11(1974) — Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός. Ἀφιέρωμα στὸν Κ.Θ. Δημαρά—, σ. 207-208. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 84 (ἀρ. 109).

6. Στὴν ἴδια συνέλευση τῆς Φ.Ε.Β. ἀποφασίστηκε νὰ μεταφραστεῖ συλλογικὰ πρὸς ἐκδοση ἡ Καθολικὴ Ἱστορία (*Précis de l'Histoire Universelle*, 12 τ.) τοῦ L.P. Anquetil, ἀπόφαση ποὺ τέθηκε ἀμέσως σὲ πρᾶξη. Ἡ μετάφραση, στὴν ὁποία συνέβαλαν καὶ γαλλομαθεῖς μαθητὲς καὶ βογιάρροι, δὲν ὁριστικοποιήθηκε, ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα τῆς φάνηκαν χρήσιμα στοὺς καθηγητὲς ἱστορίας τῶν σχολῶν Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου, βλ. Α. Camariano, σ. 240. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 84 (ἀρ. 110).

7. Ἀναγγέλλεται ὡς ἐπικείμενη ἡ ἐκδοση τοῦ Μυθολογικοῦ Λεξικοῦ («μετ' ὀλίγον ἐκδοθήσεται») συνθεμένου (κατὰ τὸ γαλλικὸν ἐκείνῳ τὸ τοῦ Νοέλ). Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ μετάφραση ἢ διασκευή τοῦ *Dictionnaire de la Fable* τοῦ Fr. Noël, ἡ καὶ νύξη στὴ μυθολογικὴ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἀθ. Σταγειρίτη (α' τόμος 1815) — συχνὰ ἀποκαλούμενη στὶς προαγγελίες τῆς ἐκδόσεώς της ὡς «Μυθολογικὸν Λεξικόν» ἢ «Λεξικὸν Μυθολογίας» —, μολονότι δὲν ἐξηγεῖται γιατί ἀποσιωπᾶται ἐδῶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τῆ στιγμῇ ποὺ στὴ συνεχόμενη ἐκδοτικὴ εἴδηση ὁ Σταγειρίτης ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ ὡς ἐκδότης ἐνὸς ἄλλου ἔργου, τῆς τρίτομης Καθολικῆς Ἱστορίας ποὺ βρισκόταν ἐπίσης στὰ πιεστήρια (ἐννοεῖται ἡ *Ἐπιτομὴ Ἱστορίας γενικῆς*, Βιέννη 1812, μετάφραση ἔργου τοῦ L. Domairon). Γιὰ τὰ προηγηθέντα τῆς ἐκδοσης τῆς *Ἱστορίας* βλ. Φ. Ἡλιού I, 1815.90.

8. «Βιβλίον ἀξιολογώτατον παρ' ἐμοί, κατὰ τὸ παρόν, κείμενον, καὶ εἰς ἐκδοσιν ἐτοιμαζόμενον», ἔγραφε ὁ Ἀνθιμος Γαζής καταχωρίζοντας τὴν ἐργογραφίαν τοῦ Γ. Ζαβεῖρα στὴ σειρὰ τῶν δημοσιεύσεών του στὸν «Λόγιον Ἑρμῆ» τοῦ 1811 καὶ 1812 μὲ τίτλο «Γραμματεία τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων», σειρὰ ποὺ ὅφειλε πολλὰ στὸ ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Ζαβεῖρα. Τελικὰ τὸ *Θέατρον Ἑλληνικόν* ἐκδόθηκε ἐξηνταένα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1872, ἀπὸ τὸν Γ. Κρέμο, ὁ ὁποῖος στὴν εἰσαγωγή του ἐξιστορεῖ τὰ τῆς περιπέτειας τοῦ χειρογράφου.

9. Πληροφορία τοῦ Μ.Δ. Σχινᾶ ἀπὸ Κωνπολη. Τὸ μεταφραζόμενον

πρὸς ἔκδοσιν ἔργου τοῦ γάλλου παιδαγωγοῦ προφανῶς ἦταν τὸ δίτομο *Cours d'éducation pour les écoles du premier âge*, Παρίσι 1801 καὶ τὸ ἀντίστοιχο τετράτομο «pour les écoles du seconde âge», 1802. Ὁ μεταφραστὴς εἶχε μεταφράσει τοὺς δύο (πρώτους) τόμους καὶ θὰ συνέχιζε μὲ τοὺς ὑπόλοιπους ἂν ἔβρισκε ἀγοραστὴ τῶν ἤδη μεταφρασμένων.

10. Τίτλος τοῦ πρωτοτύπου *Histoire du Bas-Empire depuis Constantin jusqu'à la prise de Constantinople en 1453*, Παρίσι 1808, 4 τ. Ἡ τετράτομη μετάφραση προετοιμαζόταν γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Τιμὴ τῆς ἔκδοσης 24 γρόσια Κωνσταντινῶς. Βλ. Φ. Ἡλιοῦ II, ἀρ. 74. Τὴν «Εἰδηση» δὲν ὑπογράφει ὁ μεταφραστὴς ἀλλὰ κάποιος, ἀνώνυμος ἐπίσης, κωνσταντινουπολίτης λόγιος. Ἀφήνοντας ἀσαφὴ τὴν ταυτότητα τοῦ πρώτου ὁ δεύτερος δίνει ἀπλῶς τὴν πληροφορία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ποὺ μετέφρασε τὸν *Λόγον εἰς τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν* (*Discours sur l'Histoire Universelle*) τοῦ Bossuet, μετάφραση γνωστοποιημένη ἤδη ἀπὸ τὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» χωρὶς καὶ ἐδῶ ἀναφορὰ στὸ ὄνομα τοῦ μεταφραστῆ (1812, σ. 68 σημ.). Ἀλλὰ καὶ στὴν ἔντυπὴ μορφή της λίγα χρόνια ἀργότερα (Κωνσταντῆ 1817) ὁ μεταφραστὴς διατήρησε τὴν ἀνωνυμία του. Κατὰ τὸν Φ. Ἡλιοῦ I, 1817.25, ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Δ.Ν. Ἰσκιεντέρη.

11. Κατὰ τὴν «Προκήρυξιν» ἡ πραγματεία, τῆς ὁποίας δὲν ὀνομαζόταν ὁ συγγραφέας, εἶχε μεταφραστεῖ ἀπὸ τὰ γαλλικὰ στὰ ἰταλικά γιὰ σχολικὴ χρῆση. Ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση, ὅπως ἀναφερόταν, «τυπώνεται εἰς τὴν Βενετίαν παρὰ Κυρίῳ Μιχαήλ Γλυκὺ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων». Τιμὴ τῶν δύο τόμων σὲ «μισοφρανζέζικον» δέσιμο 7 γρόσια τουρκικά, σὲ «κεχυρωμένον» 9 γρ. Οἱ ἐγγραφόμενοι γιὰ 10 σώματα θὰ ἀποκτοῦσαν καὶ 1 «διὰ χάρισμα» κ.ο.κ. Ὁ Κων. Σάθας ἀπαριθμεῖ στὰ ἀνέκδοτα τοῦ Δ. Πύρρου μιὰν «Ὀρυκτολογία τοῦ Βερνέρου», *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθήνα 1868, σ. 713. Ὁ Γ. Βλαχάκης θεωρεῖ ἐπίσης ὡς συγγραφέα τὸν γερμανὸ γεωλόγο Abr. Gott. Werner, βλ. Γ. Κιράς, σ. 477-78 καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, τ. Β', Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, σ. 275. Ἡ γαλλικὴ μετάφραση, βασισμένη στὸ γερμανικὸ πρωτότυπο, εἶχε τίτλο *Principes de minéralogie*, Παρίσι 1795, ἀλλὰ ὁ Δ. Πύρρος, ὡς ἰταλομαθὴς, προφανῶς εἶχε ὑπόψη του τὴν νεότερη ἰταλικὴ ἔκδοσιν τοῦ ἔργου. Μιὰ ἄλλη «Ὀρυκτολογικὴ πραγματεία» γραμμὲν ἀπὸ τὸν Γεώργιο Γλαράκη, γιὰ τὴν ὁποία διατυπωνόταν ἡ εὐχὴ στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» τοῦ 1820, σ. 349, νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, παρέμεινε ἐπίσης ἀνέκδοτη, πβ. Γ. Κιράς, σ. 713.

12. Μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά τοῦ *Voyages d'Antenor en Grèce et en*

Asie (α' έκδοση 1798). Τιμή τῶν τριῶν τόμων 15 φιορίνια Αὐστρίας ἢ 15 γρόσια Τουρκίας. Πβ. Γ. Καράς, σ. 717.

13. Τὸ 8τομο σύνταγμα θὰ κυκλοφοροῦσε μετὰ ἑξι μῆνες. Τιμή κάθε τόμου 1 χρυσὸ ὀλλανδικό. Μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου καὶ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων ἡ τιμὴ θὰ διπλασιαζόταν. Πβ. Γ. Καράς, σ. 675-76.

14. Εἰδὴση γιὰ ἐπικείμενη ἔκδοση τοῦ ἔργου στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸν Ἄνθιμο Γαζὴ ἀναδημοσιευμένη ἀπὸ τὸ *Journal de l'Empire*. Τὴν ἴδια πληροφορία δημοσίευσε τὸ 1812 τὸ *Magasin Encyclopédique*, βλ. G. Tolia, *La médaille et la rouille. L'image de la Grèce moderne dans la presse littéraire parisienne (1794-1815)*, σ. 285, 354 καὶ τὸ 1813 ἡ *Wiener Allgemeine Literaturzeitung*, βλ. Μαρία Α. Στασινοπούλου, «Εἰδήσεις γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο στὸ γερμανόφωνο περιοδικὸ τύπο τοῦ 19ου αἰῶνα», *Μνήμων* 12 (1989), 135. Κατὰ τὸν Α. Βρανούση πιθανὸν πρόκειται γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Jean Pierre de Bougainville, *Vues générales sur les antiquités grecques*, τὸ πολυσέλιδο χειρόγραφο τῆς ὁποίας βρέθηκε στὰ κατὰλοιπα τοῦ Σακελλάριου, *Ἐφημερίς 1797*, Προλεγόμενα, τ. 5, Ἀθήνα, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, KEMNE, 1995, σ. 649. Πβ. Ἄννα Ταμπάκη (ἐπιμ.), *Ρήγα Βελεστινλή ἅπαντα τὰ σωζόμενα*, τ. Δ', Νέος Ἀνάχαρσις, Ἀθήνα, Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, 2000, σ. 63.

15. Σύμφωνα μὲ τὴν εἰδὴση, ἀντλημένη ἀπὸ τὸν *Moniteur*, ὁ συγγραφέας, «ὁ περιφημότερος Φυσικὸς τῆς Ἑλλάδος», σκεπτόταν νὰ τυπώσῃ τὸ πόνημά του, ἔτοιμο πρὸ πολλοῦ, στὴ Βενετία. Πβ. Γ. Καράς, σ. 676. Γιὰ τὸ χρόνο γραφῆς τῶν «Στοιχείων Φυσικῆς» βλ. Γ. Καράς, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ὅ.π., τ. Β', σ. 35 κέ. καὶ Ρωζάνη Δ. Ἀργυροπούλου, *Ὁ Βενιαμὴν Λέσβιος καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψη τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα*, Ἀθήνα, KNE/EIE, 2003, σ. 68.

16. Ἡ ἔκδοση ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθεῖ ὕστερα ἀπὸ δεκαετὴ φιλολογικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου. Τιμὴ τοῦ ὅλου συγγράμματος, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὴ Βιέννη γιὰ τύπωμα πρὶν ἀπὸ ἐνάμιση χρόνο, 8 ὀλλανδικὰ φλωρία. Ὁ ἐκδότης εἶχε ἐπιζητήσει ἤδη ἀπὸ τὸ 1806 τὴν προσωπικὴ ἀνάμειξη τοῦ Ἀδ. Κοραῆ προκειμένου νὰ τυπωθεῖ στὸ Παρίσι μὲ δαπάνες τοῦ μητροπολίτη Οὐγκροβλαχίας, ἀλλὰ τὸ αἶτημα προκάλεσε τὴ δυσφορία τοῦ χιῶτη σοφοῦ, βλ. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδ. ΟΜΕΔ, τ. Β', σ. 325 καὶ Α. Camariano, σ. 483. Ἡ προκείμενη προσπάθεια ἔκδοσης τῶν πατερικῶν κειμένων στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀπέτυχε ἐπίσης. Γιὰ τὶς προαναφερόμενες καὶ τὶς ἐπόμενες ἐκδοτικὰς προσπάθειες, χωρὶς ὅμως συσχέτιση μὲ τὶς «Προκηρύξεις» συνδρομῆς βλ. Μα-

ρία Μαντουβάλου, «Ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος και τὰ ἀνέκδοτα σχόλιά του στὸν Γρηγόριο τὸ Θεολόγο», *Παρνασσός* 13 (1971), 682-97 (= *Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*, ἀρ. 75). Πβ. ἐδῶ σημ. ἀρ. 78.

17. Οἱ δύο «φιλογενεῖς» μεταφραστές τῆς *Histoire naturelle*, ἔκδ. P. Bernard 1804, ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ διόρθωση τῆς μετάφρασης καὶ θέλησαν νὰ κοινοποιήσουν τὸ γεγονὸς πρὸς γνώση ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν. Πβ. Φ. Ἡλίου I, 1816.6, Γ. Καράς, σ. 676. Κατὰ μεταγενέστερη μαρτυρία τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶν (1838), οἱ μεταφραστές, δηλ. ὁ ἴδιος καὶ ὁ Κων. Γ. Σοῦτσος, εἶχαν συνθέσει ἐλληνικὴ ἐπιτομὴ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας σὲ 10 τόμους («έτοιμον διὰ τύπωσιν»). Τὸ χειρόγραφο τῆς μετάφρασης, ὅπως συνέβη καὶ μὲ ἄλλες παραγγελμένες ἀπὸ τὴ «Φιλολογικὴ Ἐφορία» τοῦ «Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινὶ Ἐμπορίων Γραμμάτων», χάθηκε στὰ γεγονότα τοῦ 1821, βλ. Τριαντάφυλλος Ε. Σκαλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α'», *Μνήμων* 8 (1980-82), 365.

18. Ἡ πληροφορία στὴ δῆλωση παραίτησης τῶν Κύριλ. Λιβέριου, Στέφ. Κανέλου καὶ Ἀθ. Βογορίδη, Βύρτζβουργ 15.4.1816, ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα μετάφρασης τοῦ *Cours complet de Mathématiques pures*, γιὰ τὴν ὁποία εἶχαν δημοσιεύσει προαγγελία στις 6 Ἰανουαρίου 1816. Στὴν παραίτηση ὁδηγήθηκαν ἀφότου πληροφωρήθηκαν ὅτι καταγινόνταν στὴ μετάφραση τοῦ ἔργου καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν Μαθηματικῶν στὴ σχολὴ τῆς Χίου Ἰω. Σελεπῆς (ἢ Τζελεπῆς). Κατὰ τὴ δῆλωσή τους, ὁ τελευταῖος «ἐντὸς ὀλίγου ἐτοιμάζει αὐτὸ καὶ εἰς ἔκδοσιν». Πβ. A. Camariano, σ. 234, 487, Γ. Καράς, σ. 116, 676 καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ἔ.π., τ. Α', 1992, σ. 145-46, 119 (δὲν σώζονται τὰ χφφ.). Βλ. ἐδῶ σημ. ἀρ. 66.

19. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀναδημοσιευμένη ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Chronicles* (Χρονικά) τοῦ Λονδίνου τῆς 25.10.1816 εἴδηση, ὁ Κων. Νικολόπουλος ἐτοίμαζε τὴν ἔκδοση τῆς Ἰλιάδας μὲ τὰ σχόλια τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης κατ' ἐντολὴ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας. Πβ. Φ. Ἡλίου I, 1817.78.

20-21. Ἀπὸ τὰ τρία συγγράμματα ποὺ δηλωνόταν στὴν «Ἀγγελία» ὅτι ὁ Π. Ἡπῆτης «ἠτοίμασε διὰ τὸν τύπον», μόνον τὸ Περὶ Πανώλης φαίνεται ὅτι εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος (= *Λοιμολογία*, Βιέννη 1816). Τιμὴ κάθε συγγράμματος 3 φιορίνια. Πβ. Φ. Ἡλίου I, 1816.59.

22. Χρηματοδότης τῆς ἔκδοσης ἕνας πλούσιος ὁμογενὴς τῆς Κωνσταντινῆς, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου «θέλει κοινολογηθῆ ἐπὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ εἰρημένου συγγράμματος». Σὲ σχετικὴ ἐπιστολὴ του ἀπὸ 29.7/10.8.1816 πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξανδρο Βασιλείου στὴ Βιέννη, καταχωρισμένη στὸν

«Λόγιον Ἑρμῆ» πρὶν ἀπὸ τὴν «Εἰδῆση», ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου, ἔμπορος στὴν Κωνσπολί, τὸν βεβαιώνει ὅτι ἡ παράφραση «μετ' ὀλίγους μῆνας ἐλπίζω νὰ λάβῃ τέλος», χωρὶς ὅμως νὰ κάνει λόγο, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ κείμενο τῆς «Εἰδῆσης», γιὰ τὸ πρόσωπο ἢ τὰ πρόσωπα τῶν μεταφραστῶν. Ἡ ἔκδοσις ἐντασσόταν στὸ πλαίσιο τοῦ ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ «Συστήματος τῶν ἐν Κωνσπόλει Ἑμπόρων Γραικῶν», τοῦ ὁποῖου τὴν «Προκήρυξη» δημοσίευσε καὶ σχολίασε ὁ Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, ὅ.π., σ. 358-365 (δὲν μνημονεύεται ἐκεῖ ἡ παράφραση τοῦ Πλουτάρχου). Κατὰ τὴν προαναφερόμενη μαρτυρία τοῦ Γ. Αἰνιάν (βλ. σημ. 17), ἡ μετάφραση, τῆς ὁποίας τὸ χειρόγραφο χάθηκε ἐπίσης στὰ γεγονότα τοῦ 1821, εἶχε ἀνατεθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Μιχ. Βασιλείου στοὺς Πλάτωνα Φραγκιάδη, μητρ. Χίου, Σπ. Βαλέτα καὶ Γ. Αἰνιάν, στοὺς ὁποίους ὁ Σοφ. Οἰκονόμος συναρίθμησε ἀργότερα καὶ τὸν πατέρα του Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο τὸν ἐξ Οἰκονόμων, Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, ὅ.π., σ. 365.

23. Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου ἐρρανισμένη ἀπὸ λατινικὰ καὶ γερμανικὰ συγγράμματα καὶ ἰδίως τοῦ βοτανολόγου καὶ χημικοῦ βαρόνου N.J. Jacquin. Ὁ αὐστριακὸς ἐπιστήμονας εἶχε ἐκδώσει ὡς τότε μεταξὺ ἄλλων τὸ τετράτομο *Collectanea ad botanicam, chemiam et historiam naturalem* καὶ τὸ *Anleitung zur Pflanzenkenntniss* (1785), ποὺ γνώρισε ἀρκετὲς ἐπανεκδόσεις, καὶ πιθανὸν οἱ ἐν λόγω πραγματεῖες νὰ ὑπῆρξαν οἱ κύριες πηγὲς τοῦ ἑλληνικοῦ συγγραφέα. Ὁ β' τόμος τοῦ ὑπὸ ἔκδοσιν βιβλίου περιεῖχε συνοπτικὴ περιγραφή πολλῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδας. Τιμὴ 5 ἀργυρὰ φιορίνια ἢ 15 γρόσια ἢ 4 ἀργυρὰ ρούβλια. Πβ. Γ. Καρὰς, σ. 713.

24. Ἡ μετάφρασις τοῦ *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* ἦταν ἐπιθυμία τοῦ ἐμπορίου τῆς Ὁδησσοῦ Ἀλέξανδρου Κουμπάρη ποὺ εἶχε ἀναλάβει καὶ τὴ δαπάνη τῆς ἔκδοσης. «Τὸ ἔργον ἤδη γίνεταί καὶ τὸ ἐλευσόμενον ἔτος ἐκδοθήσεται». Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 128 (ἀρ. 213) καὶ 129 (ἀρ. 217) καὶ ἐδῶ τὴ σημ. ἀρ. 28.

25. Ὁ Νεόφυτος Βάμβας δηλώνει ὅτι βρισκόταν («ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς μεταφράσεως τοῦ... συγγράμματος») (*Traité de Chimie élémentaire théorique et pratique*) τοῦ δασκάλου του Θεοφάνους, τὸ ὁποῖον εἶχε ἤδη εἰσαγάγει στὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Χημείας στὴ σχολὴ τῆς Χίου. Τιμὴ τῶν 5 τόμων «ἀστίχων» 30 γρόσια. Ἀνώνυμος ἀρθρογράφος τοῦ «Λόγιου Ἑρμῆ» τὸ 1821 (τχ. 6/15 Μαρτίου) θὰ ὑποδείξει στὸν Ν. Βάμβαν νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ μετάφραση καὶ νὰ μεταφράσῃ τὸ καλύτερον γιὰ διδασκαλὴ χρῆσις *Manuel de Chimie* τοῦ ἁγγλοῦ Thomas Brande στὴ μετάφραση τοῦ L.A. Planche. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 128-29 (ἀρ. 216) καὶ 148 (ἀρ.

263), Γ. Καράς, σ. 418, 707 και τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ὅ.π., τ. Β', σ. 32 (δὲν σώζεται τὸ χφ.).

26-27. Τὰ δύο βιβλία, τῶν ὁποίων περιγράφονται ἀκροθιγῶς τὰ περιεχόμενα, ὁ Ν. Κεφαλάς ὑποσχόταν νὰ τὰ ἐκδώσει μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ Λονδίνο, ἀλλὰ τελικὰ ἀναγκάστηκε νὰ ἀναβάλει τὴν ἐκδοσὴ τους ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου καὶ χρημάτων. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1817.74.

28. Ἡ πληροφορία σὲ εἰδήσεις τοῦ Μανουὴλ Βερνάρδου Κρητὸς ἀπὸ τὸ Ἰάσιο (5.10.1817). Ἡ μετάφραση πλουτισμένη μὲ διάφορα σχόλια εἶχε ἐπιθεωρηθεῖ καὶ διορθωθεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ μεταφραστῆ, μέγα ποστέλνικο στὴν Κωνσταντινούπολη Δημήτριον Μάνο. Ὁ εἰδησεογράφος ἔκανε ἐκκλήση στὸν Ἀλέξανδρο Κουμπάρη νὰ ζητήσῃ τὴ μετάφραση καὶ νὰ τὴ στείλῃ νὰ τυπωθεῖ στὸ Ἰάσιο ἢ τὴ Βιέννη, πβ. ἐδῶ σημ. ἀρ. **24**. Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Γ. Αἰνιᾶν (βλ. παραπάνω σημ. **17**) τὸ χειρόγραφο τῆς 4τομης μετάφρασης τοῦ abbé Barthélemy, μὲ συνημμένα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο τῆς Περιήγησης χωρὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων στὸ πρωτότυπο, συγκαταλεγόταν μετὰξὺ αὐτῶν ποὺ χάθηκαν τὸ 1821, βλ. Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, ὅ.π., σ. 365. Τελικὰ μιὰ τρίτη μετάφραση, αὐτὴ τοῦ Χρυσοβέργη Κουροπαλάτη, διαφημισμένη ἐπίσης ἀπὸ τὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ, ἦταν ἡ μόνη ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ 1819 στὴ Βιέννη σὲ 7 τόμους (Γκίνης-Μέζας ἀρ. 1186). Πβ. Ἄννα Ταμπάκη, *Νέος Ἀνάχαρσις*, ὅ.π., σ. 87.

29. Ὁ τίτλος κατὰ μετάφραση τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου καὶ τοῦ διαμεσου (;) γαλλικοῦ, δὲν προκύπτει ὅμως ποιὰν ἀντίστοιχη γαλλικὴ διατύπωση ἀπέδωσε ὁ μεταφραστὴς στὰ ἐλληνικὰ μὲ τὴν ἐκφραση «Καλὰ τῆς... ἱστορίας». Πάντως στὴ δεκαετία 1810-1820 κυκλοφοροῦσαν στὴν Εὐρώπῃ ἀντίστοιχα βιβλία μὲ τίτλους ὅπως *Les Beautés de l'histoire, Beautés de l'histoire ancienne,... de l'histoire grecque,... de l'histoire romaine,... de l'histoire de Turquie*, κτλ., μὲ κύριους συγγραφεῖς τοὺς Mme C. Depiéreux, J. Philibert καὶ J.R. Durdent, τὸ πρῶτο μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ (Παρίσι 1810) ἦταν μεταφρασμένο ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ τοῦ L.M. Stretch, *The beauties of history; or Pictures of virtue and vice... disigned for the instruction and entertainment of youth*, Λονδίνο, ἔκδ. 8η 1789. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν κάποιον ἀπὸ τὰ παραπάνω νὰ ὑπῆρξαν ἢ βάση τῆς μετάφρασης τοῦ ἑλλήνα σπουδαστῆ. Οἱ τρεῖς τόμοι, στοὺς ὁποίους κατὰ τὴν Ἀγγεῖλιαν θὰ συνεδίδονταν καὶ τὰ καλὰ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Τουρκικῆς ἱστορίας, θὰ πωλοῦνταν 6 φιορίνια Αὐγούστης ἢ 18 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 130 (ἀρ. 220).

30-31. Οί πληροφορίες γιὰ τὰ δύο βιβλία σὲ εἶδηση τῶν συγγραφέων, τοῦ γερμανοῦ Μοννίχιου (ἢ Μυννίχιου) καὶ τοῦ θεσσαλοῦ Ἑλαιοῦνος, σχετική μὲ τὴν κυκλοφορία τῆς *Συντόμου Γραμματικῆς τῆς Γερμανικῆς γλώσσης διὰ τοὺς ἀρχαρίους*, Βιέννη 1817. Τὸ πρῶτο, ὅπως βεβαίωσαν, τὸ εἶχαν «ἐτοιμον, καὶ θέλομεν ἐκδώσει ἂν ἡ μικρὰ αὕτη τύχη ὑποδοχὴν», θὰ προηγεῖτο ὁμως ἐκδοτικὰ τὸ δεύτερο. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1817.104, Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 131 (ἀρ. 221).

32. Ὁ συγγραφέας συνέθεσε τὸ ἔργο στὴν Κωνσπολὶ στὴ βάσῃ ἐνὸς συστήματος ἀπλῆς Μαθηματικῆς (κατὰ τὴ μέθοδο «ἐπισήμων μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος μας») καὶ Λογικῆς. Τιμὴ 1 βασιλ. φλωρὶ γιὰ τοὺς συνδρομητὲς καὶ 1,5 γιὰ τοὺς ἀγοραστὲς. Βλ. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Παναγιώτης Φοιβαπόλλων καὶ Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης», *Ὁ Ἑρμηνεύτης* 6 (1968), 45, 51-52, τῆς Ἰδίας, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», *ἔ.π.*, τ. 13 (1976), 61.

33. Στὴν «Προκήρυξη» ἀναγγελλόταν ἀπλῶς, χωρὶς ἀναφορὰ στὰ ἐκδοτικὰ του, ἡ ἀπασχόληση τοῦ συγγραφέα μὲ τὴ συγγραφὴ τοῦ ἔργου καὶ τονιζόταν ἡ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς τῆς νεοελληνικῆς Μετρικῆς στὰ σχολεῖα «καθότι τὸ γένος ἔχει χρεῖαν ἀπὸ Ποιητὰς τῆς γλώσσης μας καὶ ὅχι τόσο ἀπὸ τοὺς παλαιούς». Ἡ Ποιητικὴ θὰ δημοσιευόταν στὸ τέλος τῆς Μετρικῆς. Βλ. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Παναγιώτης Φοιβαπόλλων», *ἔ.π.*, σ. 45, 50 καὶ τῆς Ἰδίας, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», *ἔ.π.*, σ. 61.

34. Σύμφωνα μὲ τὴν «Εἰδηση», εἶχαν προηγηθεῖ οἱ ἐκδόσεις μὲ τοὺς βίους τοῦ Θεμιστοκλέους (1816) καὶ τοῦ Μιλτιάδου (1818), ἐνῶ βρισκόταν ἤδη στὰ πιεστήρια ὁ πρῶτος Περσικὸς πόλεμος (= *Τρόπαιον Ἑλληνικόν*, Βιέννη 1818). Πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1818.14.

35. Τίτλος τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου: *Vosgien ou Nouveau dictionnaire... de Géographie moderne*. Ἡ ἐλληνικὴ ἐκδοσις θὰ ἐμπλουτιζόταν μὲ τὴν προσθήκη τῶν παλαιῶν ὀνομάτων κ.ἄ. Πβ. Γ. Καράς, σ. 717.

36. Ἡ πληροφορία σὲ δημοσίευμα "Ἑλληνα τοῦ Ἀμστερνταμ μὲ τίτλο «Περὶ προφορᾶς τῆς σημερινῆς γλώσσης μας. Μερικαὶ παρατηρήσεις Γραικοῦ τινος τῶν οὐκ ἐξ ἐπαγγέλματος λογίων». Δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Καλαρᾶ ἀλλὰ εἰκάζεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα: νέος Ἕλληνας σπουδαστὴς στὴν Ἰταλία πού πρὶν ἀπὸ χρόνια θέλησε νὰ συγγράψῃ Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς γλώσσας μὲ βάσῃ τὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία. «Διὰ καλὴν τύχην του» ὁ συγγραφέας δὲν βρῆκε συνδρομητὲς νὰ τὴν ἐκδώσει. Ὅπως γράφει ὁ Καλαρὰς στὸν ἴω. Βηλαρὰ τὸ 1815, τὸ κείμενό του εἶχε τίτλο «Δοκιμὴ γραμα-

τικίς τις γλώσσας μας», τὸ εἶχε γράψει στὴν Πίζα καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Λιβόρνου καὶ τῶν ἐκεῖ προεξεχόντων ὁμογενῶν τὸ ἔστειλε νὰ τυπωθεῖ τὸ 1804 στὴ Βενετία, ἀλλὰ ματαιώθηκε ἡ ἐκδόσή του ὕστερα ἀπὸ ἀντιδράσεις καὶ ἀφόρητες πιέσεις νὰ τὸ ἀποκηρύξει. Ἀργότερα, τὸ 1817, ἀπέτυχε καὶ δεύτερη προσπάθεια νὰ τυπωθεῖ στὴν Τεργέστη, βλ. Ἰωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου, Ἐπιστολαὶ διαφόρων (1759-1824)... Ἀνέκδοτος χειρόγραφος κώδικας. Μεταγραφή καὶ πρόλογος Γιάννη Α. Ἀντωνιάδη, Φιλολογικὴ παρουσίαση Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθήνα 1964, σ. 216-17, 225-26, 320.

37. Ἡ μετάφραση τοῦ *Simon de Nantua* (1818) θὰ περιελάμβανε καὶ κεφάλαια ἐλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη καὶ τὶς συμβουλὲς τοῦ συγγραφέα, συναδέλφου τοῦ μεταφραστῆ στὴν Ἑταιρεία τῆς Ἀλληλοδιδασκαλίας τοῦ Παρισιοῦ. Προβλεπόταν νὰ κυκλοφορήσει πρὶν ἀπὸ τὶς 15.1.1819. Τιμὴ στὸ Παρίσι φράγκα 3,5 καὶ στὴν Ἑλλάδα γρόσια 6. Ἀναγκαστικὴ ἐπιστροφή τοῦ Ἰώσ. Δούκα στὴν πατρίδα του Σάμο θὰ γίνεῖ αἰτία νὰ ἀναβληθεῖ ἡ ἐκδόση (εἶχε μεταφραστεῖ τὸ μισὸ περίπου ἔργο). Γιὰ ἀναπλήρωση ὅμως τῆς ἀναβολῆς ἐπρόκειτο νὰ προστεθεῖ στὸ τέλος τοῦ ἔργου ἡ μετάφραση τοῦ ἀφηγήματος τοῦ Benj. Franklin, *Le bonhomme Richard*. Βλ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1818.78 καὶ Βίκυ Πάτσιου, «L.-P. Jussieu, *Simon de Nantua* (1818). Ἡ περιπλάνηση τοῦ ἀγαθοῦ ἐμπόρου καὶ οἱ ἀφηγηματικὲς τῆς προσαρμογῆς στὰ ἐλληνικά», *Ὁ Ἑρμιστὴς* 20 (1995), 66-71. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 134 (ἀρ. 227).

38. Ἡ μετάφραση, ποὺ «ἐντὸς ὀλίγου τελειώνει», εἶχε γίνεῖ ὅχι ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἀγγλικὸ τοῦ William Buchan, *Domestic Medecine* (13ῃ ἐκδόσει τὸ 1792) ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γαλλικὸ διάμεσο τοῦ J.D. Duplanil. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1818.74, Γ. Καράς, σ. 732.

39. Στὴν ἐκδόση, ποὺ θὰ συνοδευόταν μὲ ἐρμηνευτικὰ σχόλια, θὰ συνεκδιδόταν ἀντικριστὰ ἀπὸ τὴ μετάφραση καὶ τὸ πρωτότυπο κείμενο τῶν τραγωδιῶν. Τιμὴ 23 γρόσια Τουρκίας ὁ κάθε τόμος ἄδετος καὶ 28 δεμένους «ἡμιγαλλικῶς». Βλ. Φ. Ἡλιοῦ ΙΙ, ἀρ. 174 καὶ Ι, σ. μθ' (φωτογραφία τοῦ φυλλαδίου τῆς «Προκήρυξης»), πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 136 (ἀρ. 231).

40-42. Οἱ προαγγελίες τῶν τριῶν μελλοντικῶν ἐκδόσεων στὸ τέλος τῆς «Προκήρυξης» τοῦ Σπ. Κονδοῦ γιὰ τὴν ὑπὸ ἐκδόση *Καθολικὴ Ἱστορία* του (εἶδε τὸ φῶς μόνον ὁ α' τόμος, Παρίσι 1819). Ἡ «Συλλογὴ Πονημάτων» θὰ περιελάμβανε μεταφρασμένα ἔργα ἢ τμήματα ἔργων γάλλων καὶ ἰταλῶν συγγραφέων. Πβ. Γ. Καράς, σ. 653.

43. Στην «Προειδοποίηση» προαναγγελλόταν από τον «Αόγιο Έρμῆ» ἡ μετάφραση τοῦ Λεξικοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Δίδυμο, ἡ ὁποία «ἤδη εὐρίσκεται περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου τόμου». Ἐπρόκειτο προφανῶς γιὰ τὸ *Dictionnaire pour servir à l'intelligence des auteurs classiques grecs et latins, comprenant la géographie, la fable, l'histoire et les antiquités*, Παρίσι 1805. Στὴν «Προκήρυξη», ποὺ ὑπέγραφε ὁ μεταφραστής, δηλώνόταν ὅτι ἦταν ἔτοιμος ὁ ἀ' τόμος γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Τιμὴ κάθε τόμου μὲ ἡμιγαλλικὸ δέσιμο 8 φράγκα (γρόσια 10), μὲ λαμπρότερο δέσιμο 11¼ γρ.

44. Ἡ Γραμματική, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, εἶχε συνταχθεῖ «κατὰ τὴν ὁδηγίαν καὶ νέαν μέθοδον τῶν καλλίστων Γραμματικῶν τῆς σοφῆς Εὐρώπης». Τιμὴ γιὰ τοὺς συνδρομητὲς τῆς Βιέννης 8 φιορίνια χάρτινα, γιὰ τὲς ἄλλες πόλεις 2,5 φιορίνια ἀσημένια καὶ γιὰ τὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας 7,5 γρόσια. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ II, ἀρ. 173.

45-47. Τὰ κείμενα τοῦ Ἡρόδοτου καὶ Ξενοφώντα εἶχαν ἤδη μεταφραστεῖ καὶ σχολιαστεῖ μὲ βάση νεότερη γαλλικὴ ἐκδόση, ἐνῶ συνεχιζόταν ἡ μετάφραση τῶν Ἀπάντων τοῦ Λουκιανοῦ. Ἡ κοινοποίηση γινόταν πρὸς γνώσιν ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν.

48. Ἀπὸ τὴ μετάφραση, βασισμένη στὴν ἐκδόση τοῦ Παυσανία ἀπὸ τὸν Στέφανο Clavier καὶ ἐμπλουτισμένη μὲ προσθήκες, θὰ τυπώνονταν πρῶτα τὰ Ἀττικά (256 σ.). Τιμὴ 2 φιορίνια Αὐγούστης ἢ 6 γρόσια. Ἡ ἀνάγκη ἐπαύξεως τῶν σχολίων ἀπὸ ἄλλες ἐκδόσεις ἐπέβαλε τὴ μετάβαση τοῦ μεταφραστῆ στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ θὰ ἐκδιδόταν τὸ βιβλίον χάρις στὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ὁμογενῶν τῆς Τεργέστης καὶ προπάντων τῶν ἀδελφῶν Κάρζια τῆς Βιέννης. Οἱ προκαταβάλλοντες τὴν τιμὴ (3 φιορίνια Αὐγ.) θὰ λάβαιναν χρυσόδετο ἀντίτυπο, οἱ ἄλλοι μὲ δέσιμο ἡμιγαλλικόν. Τὸ 1819 ἡ ἐκδόση τῆς μετάφρασης δὲν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ παρὰ τὴν προεγγραφὴ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ συνδρομητῶν ἀπὸ διάφορες πόλεις, ἐξαιτίας τῆς ὑπονόμευσής της, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀπὸ τὸν Κων. Νικολόπουλο (Σαλαμίνιο) ποὺ τοῦ στέρησε συνδρομές. Στὸ μεταξὺ διάστημα πλουτίστηκαν τὰ σχόλια μὲ τὴ βοήθεια τῶν γάλλων ἐλληνιστῶν J.B. Gail καὶ C.B. Hase. Βλ. Φ. Ἡλιοῦ II, ἀρ. 164 καὶ 184, πβ. Ρωζάνη Ἀργυροπούλου, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», ὁ.π., σ. 62-64.

49. Τὴ μετάφραση τοῦ Χρονικοῦ ὁ Φοιβαπόλλων εἶχε ἐπιχειρήσει στὴν Τεργέστη μὲ τὴ συνεργασία ἀγγλοῦ ἐλληνομαθῆ λογίου ποὺ στὴν «Προκήρυξη» τοῦ 1819 ὑπογράφεται ὡς «Θεμιστοκλῆς» (σ' αὐτὴν ὁ Φοιβαπόλλων ὑπογράφεται μὲ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα). Πρώτη ἐκδόση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Fr. Alter, Βιέννη 1796. Τιμὴ κάθε τόμου τῆς τωρινῆς ἐκδόσης (240 σ. +

είκ. και ήμικαλλικό δέσιμο) 8 φράγκα για τὸ 1819. Τὸ 1818 εἶχε ὀριστεῖ σὲ 1 φιορίνι Αὐγούστης καὶ 20 κρ. ἢ 4 γρόσια. Πβ. Ρωζάνη Ἀργυροπούλου, «Οἱ ἄδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», ὅ.π., σ. 62-64.

50. Ἡ πληροφορία ἀπὸ δημοσιευμένο σὲ μετάφραση ἀπόσπασμα γαλλικοῦ γράμματος τοῦ Ἀδ. Κοραΐ. Πρόκειται γιὰ τὸ γράμμα τῆς 3.2.1818 στὸν πολὺ Φρειδερίκο Αὐγουστο Wolf (βλ. Ἀλληλογραφία, ἔκδ. ΟΜΕΔ, τ. Δ', ἄρ. 769), πρωτοδημοσιευμένο στὸν Γ' τόμο τῶν *Literarische Analekten*, Βερολίνο 1818, σ. 300-303, τοῦ γερμανοῦ φιλολόγου, ἀπ' ὅπου προφανῶς μεταφράστηκε στὸν *Φιλολογικὸ Τηλέγραφο*. Τὸ βιβλίο τοῦ Fénelon εἶχε στείλει τὸ 1815 στὴν 16ετῇ τότε Εὐανθία στὶς Κυδωνιές γιὰ μετάφραση ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς, τὴν ὁποία, περατωμένη ἤδη, πρότεινε τὸ 1817 στὸν Θεόφιλο Καΐρη νὰ τὴν ἀναθεωρήσει καὶ νὰ τὴν στείλει γιὰ τύπωμα στὴ Βιέννη, βλ. Ἀλληλογραφία, ὅ.π., τ. Γ', σ. 373-374 καὶ τ. Δ', σ. 58. Πβ. Ἀλληλογραφία Θεοφίλου Καΐρη, ἔκδ. Δ.Ι. Πολέμη, Μέρος τρίτον, τ. Α', Ἀνδρὸς 1998, σ. 38 καὶ 81.

51. Ὁ μεταφραστὴς τοῦ *Gil Blas de Santillane* (ὅπως παγιώθηκε ὁ τίτλος στὶς ἐπανειλημμένες ἐπανεκδόσεις τοῦ ἀφηγήματος μετὰ τὸ 1794) δηλώνει ὅτι θὰ τυπώσει τὴ μετάφραση μόλις τὴν ὀλοκληρώσει. Τοῦ ἔργου ἐκδόθηκαν ἀργότερα δύο ἑλληνικὲς μεταφράσεις: τὸ 1836 στὸ Βουκουρέστι ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Σεργιάδη (Γκίνης-Μέξας ἄρ. 2669, 2822) καὶ τὸ 1862 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Κων. Χειμῶνιο (Γκίνης-Μέξας ἄρ. 5300).

52. Κατὰ τὴν πληροφορία, ὁ διδάσκαλος Ἀγάπιος εἶχε ἔτοιμα νὰ τυπώσει, ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του Πάργα ἀπὸ τὴ Φωζάνη τῆς Μολδαβίας, δύο βιβλία, μία τρίτομη Γραμματικὴ καὶ μία Σύνοψη ὅλης τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Γραμματικὴ ἐκδόθηκε τὸ 1827 στὴ Βενετία σὲ 2 τόμους (Γκίνης-Μέξας ἄρ. 1649-1650). Τὴν ἴδια χρονιά ὁ συγγραφέας τύπωσε καὶ μιὰν Ἀριθμητικὴ (Γκίνης-Μέξας ἄρ. 1711), πιθανῶς τὸ πρῶτο μέρος τῆς Συνόψεως.

53. Σύμφωνα μὲ τὴν «Εἰδηση» τοῦ 1818, τὸ τύπωμα τοῦ μεταφρασμένου ἀπὸ τὰ γερμανικὰ χρονολογικοῦ πίνακα θὰ ἄρχιζε μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκδόσεως τῆς παράφρασης τῆς Ἰλιάδας (τ. 13ος, 1819). Ἡ κοινολόγησις στόχευε στὴν ἐνημέρωση ἄλλων ἐπιδόξων μεταφραστῶν τοῦ ἔργου. Στὴν «Εἰδηση» τοῦ 1820 περιέχονταν νέα στοιχεῖα, ὅπως ὅτι ἡ μετάφραση ἔγινε μὲ παρακίνηση τοῦ Νεόφυτου Δούκα, πρώτου μεταφραστῆ καὶ ἐκδότῃ τοῦ πίνακα (βλ. Φ. Ἡλιού Ι, 1805.43), ὅτι στηρίχθηκε στὴν πληρέστερη β' ἐκδόση τοῦ πρωτοτύπου (1818) μὲ προσθήκη σὲ μετάφραση ἀπὸ τὰ γερμανικὰ τοῦ βιβλίου τοῦ Θ. Ε. Χόλερ «περὶ Γενικῆς Ἱστορίας» καὶ ὅτι ἡ τιμὴ ὀρίστηκε σὲ 3 ἀργυρὰ φιορίνια ἢ 10 γρόσια.

54. Τὸ λατινικὸ πρωτότυπο, κατὰ τὴν «Εἰδηση», εἶχε μεταφραστεῖ γερμανικὰ καὶ ἐκδοθεῖ στὴ Φραγκφούρτη τὸ 1771. Πράγματι, ἡ *Descriptio Moldaviae* (1716) μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν J.L. Redslob καὶ ἐκδόθηκε τότε στὴ Φραγκφούρτη (καὶ στὴ Λιψία) μὲ τίτλο *Historisch=geographisch=und politische Beschreibung der Moldau*, βλ. I. Bianu - N. Hodos, *Bibliografia Românească veche 1508-1830*, Βουκουρέστι 1910, φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση 1968, τ. 2, σ. 196, ἀρ. 375. Ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση, προφανῶς ἀπὸ τὸ γερμανικὸ διάμεσο, συμπληρωμένη μὲ χρονολογικοὺς πίνακες καὶ κείμενα ἐρانيσμένα ἀπὸ εὐρωπαϊκὰ γεωγραφικὰ ἐγχειρίδια, θὰ ἐκδιδόταν στὴ Λιψία. Τιμὴ 2,5 τάληρα σαξονικὰ ἢ 4 φιορίνια ἀργυρὰ ἢ 2,5 ρούβλια ἢ 12,5 γρόσια. Οἱ προκαταβάλλοντες τὸ ἀντίτιμο 20 βιβλίων θὰ ἀποκοῦσαν ἓνα δωρεάν.

55. Στὴ μετάφραση τῆς Χημείας, ἔκδ. 1818 (*Précis des leçons de Chimie*, Στρασβοῦργο), ἡ ὁποία κατὰ δήλωσιν τῶν δύο μεταφραστῶν πλησίαζε στὸ τέλος τῆς, ἐπρόκειτο νὰ προστεθοῦν οἱ σημειώσεις τῆς πρόσφατης γερμανικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν J.B. Trommsdorff, καθὼς καὶ δικές τους. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137 (ἀρ. 234), Γ. Καραάς, σ. 418, 674, 707.

56. Τὸ «περίφημον» σύγγραμμα τοῦ μοραβοῦ παιδαγωγοῦ, εὐκολύνον τὴ μάθησιν τῆς γλώσσας μέσω εἰκόνων, θὰ ἔβλεπε κατὰ τὸν μεταφραστὴ τώρα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ φῶς στὰ ἐλληνικὰ μὲ τίτλο «Ἰω. Ἀμω. Κομένιος δεκάγλωσσο», ὅσες δηλ. καὶ οἱ γλῶσσες στίς ὁποῖες εἶχε μεταφραστεῖ. Τὸ ἔργο ὅμως εἶχε κυκλοφορήσει ἐλληνικὰ πρὶν ἀπὸ δεκατέσσερα χρόνια μὲ τίτλο *Ὀνομαστικὸν Περὶ τοῦ παντός*, Πέστη 1806, κατὰ μετάφρασιν ἀπὸ τὰ λατινικὰ τοῦ ἱεροδ. Ἀνθιμου Παπαῶ, βλ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1806.62. Τιμὴ τῆς προαναγγελλόμενης ἐκδόσεως 5 φιορίνια χάρτινα ἢ 7 γρόσια ἢ 2 φιορίνια Αὐγούστης. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137 (ἀρ. 235), Γ. Καραάς, σ. 675.

57. Τὸ βιβλίον εἶχε ἔκτασιν 40 κολλῶν «λεῶνες» καὶ ἡ τιμὴ ὀρίστηκε σὲ 12 γρόσια μὲ δέσιμον «πρόστυχον» καὶ 1 φλωρὶ μὲ τέλειον γαλλικόν. Βλ. Α. Camariano, σ. 538-39, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137-38 (ἀρ. 237). Τὰ *Στοιχεῖα Ἠθικῆς* ἐκδόθηκαν τὸ 1994 μὲ εἰσαγωγὴν, σχόλια καὶ κριτικὸ ὑπόμνημα ἀπὸ τὴ Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, ἔκδ. KNE/EIE.

58. Ὁ μὲ ἀρχικόνυμα ὑπογραφόμενος μεταφραστὴς δηλώνει ὅτι βρισκόταν πρὸς τὸ τέλος τῆς μετάφρασης ἐλπίζοντας νὰ τὴν ὁλοκληρώσει «ἐντὸς ὀλίγου» καὶ ὅτι θὰ τὴν τύπωνε στὴ Βιέννη. Περισσότερα σκόπευε νὰ γνωστοποιήσει σὲ νέαν του «εἰδηση». Κοινολόγησε τὴν ἀσχολίαν του μὲ τὸ ἔργο τοῦ γερμανοῦ ἱστορικοῦ πρὸς γνώσιν ἄλλων ἐπιδόξων μεταφραστῶν.

Βλ. Α. Camariano, σ. 241, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 139-140 (άρ. 240). Είναι γνωστή μια μεταγενέστερη έκδοση του έργου του Bredow στα ελληνικά από τον Ιωάννη Σκαρλάτο με τίτλο *Συνοπτική γενική ιστορία, Βουκουρέστι 1828* (Γκίνης-Μέξας άρ. 1796).

59. Το έργο του γάλλου μαθηματικού και παιδαγωγού, όπως αναφερόταν και στον πρωτότυπο τίτλο του, περιελάμβανε δύο μέρη, ένα γενικό για τη μέθοδο διδασκαλίας και ένα ειδικό για τη διδασκαλία των μαθηματικών (*Essais sur l'enseignement en général et sur celui des mathématiques en particulier*, β' έκδ. Παρίσι 1816). Η μετάφραση θά τυπωνόταν στο Παρίσι και ή έκδοση θά είχε έκταση 420 περίπου σελίδων. Τιμή με ήμιγαλλικό δέσιμο 10 φράγκα ή 12 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 140 (άρ. 241).

60. Για τη μετάφραση του έργου, που ό πρωτότυπος τίτλος του ήταν *Alexander der Eroberer*, «συνέχεια —κατά τον συγγραφέα— τής έν τη περιγήσει του Άναχάρσιδος ιστορίας τής παλαιάς Ελλάδος», ό άνωνυμος εκδότης χρησιμοποίησε την έκδοση του Βερολίνου 1797, δηλαδή την πρώτη. Τιμή του τόμου από 12 έως 18 γρόσια, 2,5 έως 3,80 ρούβλια και 3,5 έως 5¼ άργυρά φιορίνια ανάλογα με τό δέσιμο.

61. Στη σύντομη «Εϊδηση» ό Θ. Άχιλλέως άναφέρεται ως συγγραφέας τής *Νέας Κίρκης*, ένός «γλαφυροῦ» και «άλληγορικού» ποιήματος συνθεμένου ελληνικά και ιταλικά «κατά τό ανακρεοντικόν ύφος», τό τύπωμα του οποίου προγραμματιζόταν για τά μέσα Δεκεμβρίου 1819 στην Πάντοβα.

62. Ό πρώτος τόμος τής μετάφρασης του «Έχε με στη μνήμη. Συλλογή έκλεκτών χωρίων» από έργα, σύμφωνα με τον τίτλο του πρωτοτύπου, ελληνών, ρωμαίων, ιταλών, ισπανών, πορτογάλων, άγγλων και γερμανών συγγραφέων, βρισκόταν υπό τά πιεστήρια». Η «Εϊδηση» άπευθυνόταν στους τυχόν έπίδοξους μεταφραστές.

63. «Τήν βίβλον ταύτην... μετ' ου πολὺ θέλω δώσειν εἰς φῶς», βεβαίω-νε ό συγγραφέας. Τιμή τής «Γεωγραφικῆς Έκθέσεως» δέν προσδιορίστηκε έπειδή δέν ήταν άκόμη γνωστή ή δαπάνη τής έκδοσης. Σώζεται τό χειρόγραφο του έργου, βλ. Κων. Σάθας, ό.π., σ. 713 και Φ. Ήλιου Ι, 1818.17, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 144 (άρ. 250), Γ. Καράς, σ. 717. Στο τέλος τής «Προκήρυξης» ό Διον. Πύρρος δηλώνει ότι τύπωνε στην Κωνπολη μία δίτομη πρακτική Ιατρική και χειρουργία. Το βιβλίό έκδόθηκε τελικά τό 1831 στο Νάυπλιο με τίτλο Έγκόλπιον των Ιατρών ήτοι Πρακτική Ιατρική (Γκίνης-Μέξας άρ. 2047).

64. Τήν πρωτοβουλία για την έκδοση των χρυσοστομικών συγγραμμάτων πήραν ό μητρ. Μολδαβίας Βενιαμίν μαζί με άλλους μητροπολίτες,

ἀξιώματουχους Φαναριῶτες καὶ ἐμπόρους τῆς Μολδαβίας. Ἡ ἔκδοσις θὰ γινόταν ὕστερα ἀπὸ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, θὰ τυπωνόταν μὲ ἑλληνικὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ θὰ ἀντικαθιστοῦσε τὶς δυσμεταχειρίστες καὶ δυσπρόσιτες γραικολατίνες ἐκδόσεις τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα. Ἡ ἐκτύπωση θὰ διαρκοῦσε περὶ τὰ δύο χρόνια καὶ οἱ 30 περίπου τόμοι θὰ κόστιζαν 200 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 80 (ἄρ. 99). Ὑστερα ἀπὸ γράμματα τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων στὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Γρ. Σοῦτσο ματαιώθηκε ἡ ἔκδοσις «διὰ τὰ μὴ προξενηθῇ ζημία εἰς τὴν προεπιχειρηθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει», βλ. ἐπόμενο ἀριθμό.

65. Ἡ μετατύπωση τῶν σωζομένων τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, αἵτημα τῆς Ἐκκλησίας, θὰ πραγματοποιοῦνταν μὲ τὴν ἐπιστάσιον ἐνὸς «εἰδήμονος καὶ ζηλωτοῦ» κωνσταντινουπολίτη ὁμογενῆ, ὁ ὁποῖος ὑποσχέθηκε νὰ μετατυπώσει ἀπὸ τὶς παλαιότερες γραικολατίνες ἐκδόσεις, βάζοντάς το σὲ τάξη, μόνον τὸ ἑλληνικὸ κείμενο μὲ καθαροὺς τυπογραφικοὺς χαρακτῆρες. Τιμὴ τῶν 25 τῶμων μὲ δέσιμο ἡμιγαλλικὸ 250 γρόσια. Ὁ ἐπιστάτης τῆς ἔκδοσης προσδιόριζε μὲ λεπτομέρειες τὸν τρόπο χρηματοδότησης τοῦ ἔργου. Πβ. Φ. Ἡλιού Π, ἄρ. 189, Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 80 (ἄρ. 100), 169 (ἄρ. 312). Καὶ ἐνῶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ συγκεντρώνονται μεγάλα ποσὰ δανείων καὶ συνδρομῶν κυρίως ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους, στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» θὰ δημοσιευτεῖ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀδ. Κοραῆ (6.10.1820) μὲ τὴν ὁποία διατύπωνε τὶς ἐπιφυλάξεις του γιὰ τὴ δαπάνη τόσων χρημάτων σὲ ἐκδόσεις ποὺ δὲν ἀνῆκαν στὶς ἄμεσες προτεραιότητες τῆς παιδείας στὴν παρούσα κατάσταση τοῦ γένους. Βλ. Α. Camariano, σ. 483, πβ. Γ. Κεράς, σ. 692. Τὴν ἴδια χρονιά κυκλοφοροῦσε μιὰ νέα «Προκήρυξις» γιὰ ἔκδοσις κριτικῆ τῶν σωζομένων τοῦ Χρυσοστόμου στὴ Λιψία (31.3.1820) ἀπὸ «φιλέλληνες» ἐκδότες, ποὺ ἀναδημοσιεύονταν στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» τὸν Φεβρουάριον 1821, σ. 131-34. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 146 (ἄρ. 258).

66-67. Ἐχοντας ἤδη μεταφράσει τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν α' ἔκδοσις τοῦ ἔργου κατὰ τὴν περίοδο τῆς διδασκαλικῆς του θητείας στὶς Σέρρες, ὁ Μηνωίδης Μηνᾶς ἀσχολήθηκε ξανά μὲ τὴ μετάφρασή του στὸ Παρίσι μὲ βάρση τὴ βελτιωμένη β' ἔκδοσις (1819) μὲ σκοπὸ νὰ τὴ δημοσιεύσει, ἀφότου μάλιστα ἔμαθε ὅτι τὴ μετάφρασις τοῦ ἰδίου ἔργου, προαναγγελλμένη στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» (βλ. σημ. ἄρ. 18), τὴν εἶχε παραμελήσει ὁ συντάκτης της. Τιμὴ 20 φράγκα ἢ 26 γρόσια. Πρὸ καιροῦ εἶχε ἐπίσης μεταφράσει καὶ τὸ Λογαριθμικὸ τοῦ Callet (*Tables portatives de logarithmes*), τὸ τύπωμα τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαρτιόταν ἀπὸ τὴν «φιλοτιμία» ποὺ θὰ ἔδειχναν οἱ συνδρομητὲς γιὰ τὴν

έκδοση των Μαθηματικών του Francoeur. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 143 (άρ. 247), Γ. Καραάς, σ. 689 και του ίδιου, *Οί Έπιστήμες στην Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα και έντυπα*, έ.π., τ. Α', σ. 119, 146 (δέν σώζονται τὰ χφφ.).

68. Οί 12 τόμοι τῆς «Κοινῆς ἐγκυκλοπαιδείας», με' υπεύθυνους έκδοσης τὸν Δανιήλ Φιλιππίδη καὶ δύο συνεργάτες του, θὰ περιελάμβαναν ὅλους τοὺς κύκλους τῶν μαθήσεων: ζωολογία, οἰκονομικά, γεωγραφία, μαθηματικά, ἱστορία, ἱατρικὴ ἀνατομία καὶ φυσιολογία, φυσικὴ, κοσμολογία κ.ά. με' τὴν κατάλληλὴ εἰκονογράφηση. Διάρκεια έκδοσης τοῦ ἔργου πέντε χρόνια. Έκταση κάθε τόμου 500 ἕως 600 σελίδες καὶ τιμὴ τῶν 12 τόμων 8 χρυσοὶ Ὀλλανδίας ἢ βασιλικοὶ Γερμανίας. Βλ. Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ, *Δανιήλ Φιλιππίδης - Barbié du Bocage - Ἄνθιμος Γαζής, Ἀλληλογραφία* (1794-1819), Ἀθήνα 1966, σ. 283, Α. Camariano, σ. 629. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 59-60 (άρ. 66), Γ. Καραάς, σ. 735.

69-70. Ἡ πληροφορία σὲ ἀνταπόκριση τοῦ Μανουήλ Βερνάρδου ἀπὸ τὸ Ἰάσιο, 7.3.1820, σχετικὰ με' τὴν ἀνάληψη τῶν διδασκαλικῶν καθηκόντων τοῦ Γεώργιου Κλεόβουλου στὴν ἡγεμονικὴ σχολὴ τοῦ Ἰασίου καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς του μεθόδου. Τὰ δύο βιβλία βρίσκονταν ὑπὸ έκδοση στὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴ Τυπογραφία. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 114 (άρ. 191).

71. Τὴ μετὰφραση τοῦ ἔργου, κατὰ τὴν «Εἰδηση», εἶχε ἐκπονήσει ἀπὸ τὰ γερμανικὰ «φιλόπονος τις Γραικός» καὶ ἐπρόκειτο νὰ τὴν ἐκδώσει στὴ Λιψία. Ἡ Προκήρυξη τῆς συνδρομῆς θὰ ἀκολουθοῦσε «μετ' ὀλίγον». Ἡ γερμανικὴ μετὰφραση τοῦ *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* (1714-1716) δημοσιεύτηκε, βασισμένη σὲ προηγούμενη ἀγγλική, στὸ Ἀμβούργο τὸ 1745 με' τίτλο *Geschichte des Osmanischen Reichs*, βλ. τὴ Ρουμανικὴ Βιβλιογραφία τῶν Bianu-Hodos, έ.π., τ. 1, σ. 84, ἀρ. 238. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑλληνα μεταφραστὴ ἢ ὑπόθεση ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Ἀναστ. Μ. Γειτζὰ βασιζέται στὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρξε ἓνα χρόνο πρὶν συνεκδότης με' τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Τριῶν Ἱεραρχῶν Σεραφεῖμ Καρακαληνὸ τῆς Ἀκολουθίας τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατηνῆς, Ἰάσιο 1817, ὅπου παρατίθεται μεγάλο ἀπόσπασμα στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ὁθωμανικοῦ βασιλείου» τοῦ Cantemir «κατὰ τὴν γερμανικὴν μετὰφρασιν», Bianu-Hodos, έ.π., τ. 3, ἀρ. 964, σ. 208 καὶ Φ. Ἡλιού Ι, 1817.3 (χωρὶς ἀναφορὰ στὸ παράθεμα). Ὁ Γειτζάς, ὁ ὁποῖος στὸν τίτλο τῆς Ἀκολουθίας ἀναγράφεται με' τὰ ἀρχικὰ Α.Μ.Γ., κράτησε τὴν ἀνωνυμία του καὶ σὲ μιὰν ἄλλη μετὰφρασή του ἀπὸ τὰ γερμανικὰ, ἐκδεδομένη στὸ Ἰάσιο ἐπί-

σης τὸ 1817, στὸ *Διδασκαλία ἐντελής συστηματικὴ ἀπάσης τῆς Ἐμπορικῆς ἐπιστήμης*. Γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ μεταφραστῆ τῆς *Διδασκαλίας* βλ. Τριαντ. Ε. Σκλαβενίτης, *Τὰ Ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἡ Ἐμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Νικολάου Παπαδοπούλου*, Ἀθήνα, ΕΜΝΕ, 1990, σ. 46, πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1817.33.

72. Ἡ «Εἰδησις» γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ δέτομου ἔργου τοῦ W.T. Krug, Λιψία 1820, δημοσιεύτηκε πρὸς γνώση ἄλλων ἐπιδόξων μεταφραστῶν, ἀλλὰ συνάντησε τὴν ἀντίδραση ἀρθρογράφου τοῦ «Λόγιου Ἑρμῆ» ποὺ μεταξὺ ἄλλων ὑπενθύμισε στὸν ἀνώνυμο σπουδαστὴ ὅτι τὸ ὑπὸ μετάφραση «Ἐγχειρίδιον Φιλοσοφίας» (δηλ. τὸ *Handbuch der Philosophie und der philosophischen Literatur*) τοῦ Krug δὲν ἦταν κάτι νέο γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε περίληψη τοῦ μεγάλου συγγράμματός του (δηλ. τοῦ *Fundamentalphilosophie oder urwissenschaftliche Grundlehre*) μεταφρασμένου σχεδὸν στὸ *Σύνταγμα Φιλοσοφίας* (1818) τοῦ Κων. Κούμα, ἐννοῶντας τὴν περιεχόμενη στὸν α' τόμο του «Κρηπίδα Φιλοσοφίας», βλ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1818.89.

73. Ἐρανισμένο τὸ βιβλίον ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὸν συγγραφέα του, «ἔτοιμον ἄχρη τοῦδε ὄν, ὑπάγεται μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας πιεστήρια». Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 145 (ἀρ. 252), Γ. Καραῆς, σ. 677.

74. Ἡ ὀκτάτομη «Χρυσὴ Ἱστορία» συνίστατο ἀπὸ συναρμολογημένα ἀπανθίσματα Ἑλλήνων κυρίως ἱστορικῶν συγγραφέων, παλαιῶν καὶ νεότερων, σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ἔργο στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἀφιέρωσε δεκατέσσερα χρόνια. Τελειωμένο ἤδη ἐπρόκειτο νὰ τυπωθεῖ στὴν Ἑλληνικὴ Τυπογραφία Ἰασίου. Τιμὴ συνολικὰ τῶν τόμων 80 γρόσια Τουρκίας. Βλ. Α. Camariano, σ. 238.

75. Σπουδαστὴς τῆς χειρουργίας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ συγγραφέας συνεράνισε καὶ μετέφρασε ἀπὸ διάφορα γερμανικὰ συγγράμματα ὥραϊες ἠθικὰς διηγήσεις γιὰ τὴ νεολαία ζητώντας οἰκονομικὴ συνδρομὴ γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ βιβλίου.

76-77. Ὁ Δημ. Μπεκέλας, ποὺ ἐτοίμαζε τὸ ἔργο του γιὰ ἐκδοση, σπούδαζε ἱατρικὴ στὴν Ἀκαδημία ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφίας τῆς Πέστης. Τὸ βιβλίον τοῦ Γοργίδα Ἀδαμάντη εἶχε γραφεῖ γιὰ χρῆση τῶν σχολείων.

78. Ἡ ἐκδοση ἀποφασίστηκε στοὺς κόλπους μιᾶς ἐταιρείας «φιλοκάλων καὶ φιλογενῶν» ἀνδρῶν στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας. Ὑπεύθυνός της ὀρίστηκε ὁ διδάσκαλος Κων. Βαρδαλάχος, ποὺ εἶχε ἀφιέρῳσει πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια στὴ μελέτη καὶ κριτικὴ ἐπεξεργασία τῶν πεζῶν καὶ ποιημάτων τοῦ

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Τὰ σχόλιά του στὰ πατερικὰ κείμενα εἶχαν ἐπι-
θεωρηθεῖ καὶ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία. Ὡς
πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου ὑπῆρχε ἀνάλογη φροντίδα γιὰ τὴν κριτικὴ
ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τους. Στὴν «Προκήρυξη» δὲν καθοριζόταν ὁ
ἀριθμὸς τῶν τόμων. Ἡ ἑναρξὴ τῆς ἐκτύπωσης θὰ γινόταν «μετ' ὀλίγον»
στὴν Ἑλληνικὴ Τυπογραφία τοῦ Ἰασίου μὲ τὰ ἔργα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θε-
ολόγου. Τιμὴ συνολικὰ τῆς ἔκδοσης 200 γρόσια Τουρκίας. Βλ. Α. Cama-
riano, σ. 483-84, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 146 (ἀρ. 259). Περιγραφή
τοῦ χειρογράφου τοῦ Βαρδαλάχου ἀποκειμένου στὸ Ἀρχεῖο τοῦ «Φιλολογι-
κοῦ Συλλόγου Παρνασσός», δείγματα τοῦ περιεχομένου του καθὼς καὶ τὰ
ἔγγραφα τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ ἐκδότη μὲ τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας τοῦ
Ἰασίου βλ. στὴ μελέτῃ τῆς Μαρίας Μαντουβάλου, ὁ.π. (βλ. σημ. ἀρ. 16).

79. Τὸ σύγγραμμα τοῦ σχολάρχῃ τοῦ Μπρασόβ βασιζόταν κυρίως στὴ
«Γεωγραφία ἀπάσης τῆς οἰκουμένης», Λιψία 1817, δηλ. τὴν *Kleine Geo-
graphie, oder Abriss der mathematischen, physischen und besonders poli-
tischen Erdkunde... für Gymnasien und Schulen*, τοῦ γερμανοῦ πανεπι-
στημικοῦ Chr. G. Stein, ὅσο καὶ σὲ ἄλλες ἐλληνικὲς καὶ ξένες γεωγραφίες
καὶ εἶχε συνταχθεῖ κατ' ἐρωταπόκριση. Συνοδεύονταν ἀπὸ 5 χάρτες «1½
ποδὸς τὸ μέγεθος». Κάθε τόμος συνίστατο ἀπὸ 25 περίπου κόλλες καὶ ἡ
τιμὴ συνολικὰ τῶν τριῶν ὀρίσθηκε σὲ 2 βασιλικά φλωρία. Ἡ ἐκτύπωση θὰ
ἄρχιζε στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1821. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 147-48 (ἀρ.
262), Γ. Κεράς, σ. 717.